ԻՆՆԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ | ԹԻՒ 2,642 | Կ. ՊՈԼԻՍ. 1905, ՄԱՅԻՍ 21 — 3 ՅՈՒՆԻՍ | 29 ՐԷՊԻ ԻՒԼ ԷՎ", 1323 — 21 ՄԱՅԸՍ 1321 | ՇԱԲԱԹ

بوزانتیون
اینجه بوی دمیاعی غزته، صاحب امتیازی و مدیر مسئولی
بوزانت کچیان
مطبعه و اداره خانه‌سی باب عالی جاده‌سنده ۲۳-۲۵ نومرولی
اداره مخصوصه ده در

Բիւզանդիոն

ՀԱՅԱԹԵՐԹ ԱՄԵՆՕՐԵԱՅ

ԱԶԳԱՅԻՆ ԵՒ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ — ԳՐԱԿԱՆ ԵՒ ԳԻՏԱԿԱՆ

ՏԷՐ ԵՒ ՏՆՕՐԷՆ
ԲԻՒԶԱՆԴ ՔԷՉԵԱՆ

PUZANTION
Journal Arménien Quotidien,
Politique, Financier et Littéraire
Directeur - Propriétaire
PUZANT KÉTCHIAN
Bab-Ali Djaddéssi, № 23-25
CONSTANTINOPLE

ՆԻՒԹՈՑ ԱՌԱՏՈՒԹԵԱՆ ՊԱՏՃԱՌԱՒ, «Բիւզանդիոն»ի այսօրուան թիւէն դուրս մնացած են լուրեր ու յօդուածներ եւ ընթեռնելի նիւթեր։

ԳԻՏՈՒԹԻՒՆԸ
ՄԱՐԴԿԱՅԻՆ ԱՌՈՂՋՈՒԹԵԱՆ ԹՇՆԱՄԻ

Այն գերազանց առաւելութիւնները զորս գիտութիւնն ու ճարտարարուեստը մեզ կ'ընծայեն, ակներեւ ճշմարտութիւններ են։ Ազգերու սրարշաւ յառաջդիմութեան էական պայմանը, վաճառականութիւնը ծաղկեցնելու հիմնական միջոցը, ճարտարապետական վիթխարի ձեռնարկներու իրագործումը, հաղորդակցութեան միջոցները, գիտութեան և ճարտարարուեստի զարգացումէն կախում ունին։ Նոյնպէս գիտութիւնն է որ կ'ապասուի Բնութեան ծոցը պահուած անհամար գաղտնիքները լոյս աշխարհ բերելու գործը։ Իրաց այս վիճակն անհունապէս կ'հպարտացնէ զմեզ և խրախտաբար կ'դիտենք գիտութեան ու ճարտարարուեստին անհաւատալի հրաշալիքներուն արդիւնքը։ Վերեմն աններելի ապերախտութիւն մը չէ՞ գիտութիւնը թշնամի նկատել մեր առողջութեան, քանի որ չատ անգամ գիտութեան միջոցաւ կ'որբադրւին նոյնիսկ Բնութեան գործած սխալներն և մանաւանդ գիտութենէն չէ՞ որ հեւ ի հեւ կ'ըսպասենք զանազան անբուժելի հիւանդութեանց դարմանը։

Ինչո՞ւ համար թշնամի, պիտի հարցնեն բոլոր անոնք որոնք խնդրին փայլուն ու շլացուցիչ կողմերը միայն կ'տեսնեն, բայց եթէ միւս երեսը դարձնենք, սոսկումով պիտի տեսնենք թէ մէկ երեսին վրայ բարերարի, փրկիչի դեր կատարող գիտութիւնը միւս երեսին վրայ դահիճի դերն ստանձնած է առանց ամենափոքր խղճահարութեան։ Ես չպիտի ծանրանամ Գիտութեան օժանդակութեամբ շինուած նորահնար մարդաջինջ մեքենաներու, արագահարուած թնդանօթներու, ընդծովեայ թորփիլանաւերու, ականներու եայլն.ի վրայ որ մէկ ակնթարթի մէջ հազարաւոր կորիններ անդրի աշխարհը ղրկելու տխուր ձեռնհասութիւնն ունին, որոնք իրենց գործած աւերներով կրնան մցիլ համաճարակ հիւանդութեանց հետ։ Իմ նպատակս է ցոյց տալ ընթերցողներուն թէ քաղաքակիրթ կոչուած երկիրներու մէջ գիտութիւնն ի՛նչ միջոցներ կ'հասցնէ ժամօրէն աղքատին ու հարուստին հաւասարապէս։ Ցաւալի պարագան այն է որ գիտութեան նախճիրներն համեմատական են երկրի մը զարգացման վիճակին հետ. որքան երկիրը զարգանայ, քաղաքակրթութեան, գիտութեան միասնութիւնն ալ այնքան կ'չատնան։ Քաղաքներու մէջ ապրողներուն կեանքի պայմաններէն դատելով դժուար չէ հետեւցնել թէ հոն, այդ մեծ ու քաղաքակիրթ երկիրներու մէջ ամէն ինչ մարդկային առողջութեան կ'սպառնայ. հարուստ թէ աղքատ հաւասարապէս կ'ուռժեն այստեղ իրենց առողջութենէն ,ընկերային դիրքէն որ հարուստին տեսակ մը, իսկ աղքատին համար տարբեր չարչարանքներ կ'սահմէ, միշտ գիտութեան օժանդակութեամբ, զոր երկարօրէն բացատրել գուցէ ձանձրանալի ըլլայ, արդուզարդի, կահկարասիի զանազան տարրերնոր, ուտելի ու ըմպելի նիւթեր զորս միամտօրէն սնունդ կ'կարծենք և որոց համար չատ անգամ … կ'ձեռնեն, … ։ Թէ որքան ճիշտ է ասիկա. հաստատելու համար առնենք ժողովուրդին է՛ն սիրած ուտելիքը՝ հացը. Նախնական ժամանակներու մէջ երբ հացը նահապետական դրութեամբ կ'պատրաստուէր, ամէն մարդ զայն կ'ճանչնար իր սեւուկ գոյնովը, ինչպէս այսօր գիւղերու մէջ զայն կ'ճանչնան իր բնական սեւ գոյնովը։ Բայց այն օրէն ի վեր որ քաղաքակրթուեցան ազգերն և իրենց ձեւն ու գոյնը փոխեցին, զարմանալի բան, հացն ալ կարծես քաղաքակրթուեցաւ և իր ձեւն ու գոյնը փոխել սկսաւ, և այսօր հարուստը, ինչպէս նաեւ աղքատը, որ ընդհանրապէս հարուստին գէչ օրինակին հետեւելու սովորութիւնն ունի, կ'գործածէ կերպարանափոխ ճերմակ հացը, և ժողովուրդին կողմէ ցոյց տրուած քաջալերանքին հետեւանքով հիմակ ամէն տեղ կ'գործածուի ճերմակ ու fantaisie հացեր։ Արդ, տեսնենք թէ ի՛նչպէս կ'պատրաստուի այդ ձիւնի նման ճերմակ ու սպունգի պէս փափուկ հացը։ Ինչպէս գիտենք, ցորենն երեք խաւերէ կ'բաղկանայ. արտաքին (enveloppe), ներքին (germe) և միջին (amande farineuse)։ Սննդական տեսակէտով, արտաքինն ու ներքինը կ'պարունակեն նշաստակ, (amidon) ազօթական նիւթ (glutin) որ հացին սննդական արժէքին կարեւոր մասը կ'կազմէ, նաեւ կ'պարունակեն ֆօսֆաթի և զանազան մետաղային աղերու ամենօգտակար բաղադրութիւն մը (phosphate assimilable). իսկ միջին խաւը գրեթէ միշտ նշաստակ կ'պարունակէ (նուազ կարեւոր). արդ եթէ ցորենը կարելի եղածին չափ իր ամբողջութեամբ ալիւրի վերածուի, հացը կրնայ իր կարգին օգտակար սնունդ նկատուիլ ,պայմանաւ որ օտար մարմիններ չխառնուին իրեն մէջ։ Այն սեւուկ հացը զոր գիւղացին կ'պատրաստէ իր ընտանիքին համար, զոր զինուորներուն և հիւանդանոցի հիւանդներուն կ'գրկեն, անխարդախ ու օգտակար սնունդ մ'է, որովհետեւ իր սեւութեան միակ պատճառն է արտաքին ու ներքին խաւերու ներկայութիւնը (էն սննդարար մասերը)։ Դիւրին է հասկնալ թէ ճերմակ հաց պատրաստելու համար միմիայն միջին խաւերն ալիւրի վերածել և միւս խաւերն հեռացնելու է, որոնք ալիւրին թեփը (son) կ'կազմեն և որովհետեւ այդ խաւերն հեռացնելը վաճառականին համար կորուստ մ'է, ուստի ստիպուած են գետնախնձորի, եգիպտացորենի ու մանաւանդ բրինձի ալիւր աւելցնել ճեպ—ճերմակ հաց պատրաստելու համար. բայց այս արուեստական խարդախուած ալիւրները չատ քիչ ազօթական նիւթ պարունակելնուն համար, վաճառականները կ'ստիպուին այդ պակասն ևս դարմանել, ու արդէն խարդախուած ալիւրին մէջ կ'աւելցնեն լուբիայի, տեսակ մը բակլայի (féverole), ոլոռնի, ճերմակ ոսպի ալիւրներ, և անոր այս խառնուրդն հացագործներուն կ'ղրկուի որպէս զի մեր գործածած ճերմակ հացը պատրաստեն։ Հիմա տեսնենք թէ հացագործներն իրենց կարգին ի՛նչ կ'ընեն։ Ասոնք երբեմն աժան ըլլալու համար աւրուած ալիւր կ'գնեն, և կամ պարկերը խոնաւ տեղ մը մնալնուն կ'աւրուին և տեսակ մը թթուութիւն կ'առնեն. այս պատճառին համար խմորին կ'աւելցնեն sulfate de cuivre և կամ ալիւրին մէջ կ'խառնեն … ։ և որովհետեւ խարդախուած ալիւրին խմորումը ուշ կամ դժուար կ'ըլլայ, ասոր ալ առաջքը կ'առնեն ալիւրին խառնելով … խառնուրդ մը և կամ … ,որով թէ՛ խմորումը չատ կ'ըլլայ, թէ՛ հացին ծաւալը կ'աւելնայ և թէ հացը սպունգի պէս ծակոտկէն կ'ըլլայ. իսկ եթէ հարուստներն այսքանով ալ գոհ չըլլալով աւելի ճերմակ … հաց (?) փնտռեն, որպէս զի իրենց հիւանդներուն կերցնեն կամ իրենց փափուկ կնոջ փափուկ ստամոքսը չխանգարեն … կերած վար տեսակ հացն ուտելով՝ այն ատեն հացագործները մէկ քիլօ հացին համար 2—3 կրամ … կ'աւելցնեն և կրկնապատիկ գինով կ'ծախեն, որովհետեւ sur commande պատրաստուած է. ուրեմն ո՛րքան իրաւունք ունինք այս տեսակէտէն դատելով ըսելու o fortunatos nimium!

Ամառուան բանջարեղէններն որ մասնաւոր տուփերու մէջ դրուելով ձմեռուան կ'պահուին, և ճոխ սեղանին զարդը պիտի ըլլան,—բարեբախտաբար աղքատները զրկուած են այս … բանջարեղէններէն— նմանապէս գիտութեան բովէն կ'անցնին։ Այս բանջարեղէնները տուփերու մէջ դրուելէ առաջ եռացեալ ջուրի մէջ կ'ձգեն 1—2 վայրկեան որպէս զի մէջքապաղերծ ըլլան. բայց այս գործողութեան ատեն իրենց բնական գոյնը կը կորսնցնեն. այս պզտիկ չարիքը դարմանելու համար գիտութիւնը կազմ և պատրաստ է, պղնձային աղերու միջոցաւ բանջարեղէններն իրենց բնական գոյնը կ'ըստանան, իսկ եթէ եռացեալ ջուրի մէջ չդնեն գոյնը չաւրելու համար, այն ատեն … միջոցաւ ամփոփներով անվտանգ կ'պահեն. և միմիա հարուստներն ալ կրկնապատիկ, քառապատիկ դրամ վճարելով կ'գնեն այդ նիւթերը։ Բնական է որ ամէն կերպ շեղում անպատիժ չի մնար. ասիկա անուրանալի ճշմարտութիւն մ'է. ուրեմն ինչպէս կ'ուզէք որ արուեստական միջոցներով պատրաստուած բանջարեղէն մը կամ անժամանակ յառաջ եկած (ջերոցներու մէջ մշակուած) բոյս մը բնականին ուժն ու օգտակարութիւնն ունենայ։ Բանջարեղէններն ու պտուղներն այն ատեն մանաւանդ աւելի սննդարար ու օգտակար են երբ բնական միջոցաւ կը հասուննան. հետեւաբար բանջարեղէնն ամէնէն աւելի օգտակար է ամէնէն աժան ծախուած ատեն։ Զարմեր որ այս մասն ապացուցանելու համար գիտական, նա՛ մանաւանդ chimier տեսակէտով մանրամասնութեան մէջ մտնամ։

Երբ ամենատարրական հացը այդ աստիճան կերպարանափոխ, անճանաչելի վիճակին մէջ մեզ կ'հասնի, հապա ի՛նչ փորձանքներ չեն գար ոգելից ըմպելիներուն գլխուն. ճ՛հատր մասին ինչե՛ր կան ըսելիք, ինչե՛ր կան գրելիք, դժբախտաբար յօդուածիս նիւթը չի թոյլատրեր մանրամասնութեանց մէջ մտնել, որով միայն գլխաւոր կէտերուն վրայ պիտի ծանրանամ։ Ոգելից ըմպելիները խարդախելու նպատակով տարբերէն էն գլխաւորը ալքոլն է, որուն մասին կ'արժէ քանի մը համառօտ ծանօթութիւններ տալ։ Ճշմարիտ ու անարատ ալքօլը պէտք է պատրաստուի խաղողէ և անուշ պտուղներէ, բայց ալքօլի վաճառականութեամբ զբաղողները նկատելով թէ կարելի ու անհրաժեշտը իրենց քսակին պարարտացումն է ,և ոչ թէ ժողովուրդին առողջութիւնը, ուստի դիմեցին գիտութեան և յաջողեցան գետնախնձորէ, ճակնդեղէ և տեսակ տեսակ ցորենական արմտիքներէ ալքօլ պատրաստել. իրաւ ալ այս միջոցով վաճառականներն հարստացան և ոսկիի համն այնքան անուշ եկաւ որ ուզեցին ա՛լ աւելի հարստանալ՝ յոյսերնին գիտութեան վրայ դնելով և արդար ըլլալու համար պէտք է խոստովանիլ թէ գիտութիւնը յուսախաբ չըրաւ զիրենք, որովհետեւ յաջողեցաւ ամէն տեսակ անգործածելի, փտտած ու ապականած պտուղներէ ալքօլ պատրաստել, բայց վաճառականները ուզեցին ա՛լ աւելի հարստանալ և գիտութիւնը՝ միշտ հաճոյակատար՝ միջոցներ հնարեց յարդէ ու փայտի ստոցուկներէ ալքօլ պատրաստել. սակայն վաճառականները ուզեցին բարձրացնել իրենց ոսկին կոյտերը, ամենաանհրաժեշտ, բոլորովին անպէտ նիւթերէ ալքօլ պատրաստել. բայց այս անգամ գիտութիւնը քիչ մը վարանեցաւ, մտածեց գիշերը ցերեկին խառնելով ,և վերջապէս յաջողեցաւ, և այսօր խղճի կատարեալ անդորրութեամբ մարդկային կղկղանքէն է որ կ'պատրաստուի այն ալքօլն որ կ'ծառայէ ոգելից ըմպելիները խարդախելու և այդ ամենազզուելի ու վտանգաւոր նիւթէն պատրաստուած ալքօլով է որ կ'խարդախեն այն ոգելից ըմպելիներն որոնք մեզի կ'հասնին ճաշակաւոր ու գեղեցիկ սրուակներու մէջ դրուած և… կնքուած ։ Եթէ գիտութիւնը բժշկական ու առողջապահական միջոցաւ ամբողջ մարդկութեան գոյութիւնը կարելի եղածին չափ ապահովել կ'ջանայ, նոյն այդ գիտութիւնն է որ միւս կողմէ նոյնքան տենդոտ ոգեւորութեամբ կ'յաջողի այն տեսակ թոյներ պատրաստել որ ամբողջ մարդկային սերունդը արգահատելի վիճակի մը ենթարկելէ վերջ հիմնովին փճացնէ, ոչնչացնէ։

Առանց մանրամասնութեանց մէջ մտնելու ըսեմ թէ այդ ալքօլը բոյսերու այդ essenceն է որ գինիի, գոնեակի, օղիի, ռոմի, ճինի ,վօթկայի, ուիսքիի, պիթըրի, վերմութի, աբսէնթի, շառթրէօզի ,կիւրասօի, եայլն, եայլն. վերջապէս ամէն տեսակ ոգելից ըմպելիներու հետ կ'խառնուի. քանի որ ասոնցմէ չատերը տեսակ տեսակ դեղերէ ու essenceներէ կ'պատրաստուին։

Իսկ գարեջուրը խարդախելու համար փոխանակ գարիի՝ ամէն տեսակ ցորենական արմտիք կ'գործածեն, նա մանաւանդ գետնախնձոր, և գարեջուրի մասնաւոր համը, հոտը ու գոյնն ալ ձեռք բերելու համար … , … , … եայլն կ'գործածեն։

Գալով մեր սիրական խահուէին, թերեւս պահ մը զարմանան ոմանք մտածելով որ խահուէն ինչպէս կարելի է խարդախել։ Խահուէին էն ընտիրն ու յարգին Եէմէնէն եկածն է. բայց առանց ինքզինքնիս խաբելու վստա՛հ ըլլանք թէ ընդհանրապէս Պրազիլիայի, Հայիթիի, Վէնէզուէլլայի, Սէյլանի, Ճավայի, Մարթինիքի խահուէներն են որ կ'ծախուին իբր Եէմէնի խահուէներ. ասիկա վստահութեան զեղծում մ'է և ոչ թէ խարդախութիւն, բայց խնդիրն հոս չվերջանար դժբախտաբար՝ երբ պայանքը երկար ճամբորդութեան ատեն փոթորիկի հանդիպի, օրերով ծովու ջուրը ծծելով իր բնական գոյնը ինչպէս նաեւ բաղադրութեան մէկ մասը կ'կորսնցնէ, մէկ խօսքով գործածելու անյարմար կ'ըլլայ, այն ատեն է որ խարդախութիւնը կ'սկսի և հոս է որ գիտութեան աջակցութիւնն անհրաժեշտ կ'դառնայ։ Խահուէին բնական գոյնը տալու համար արուեստական ներկում ընել պէտք է, ասոր համար curcuma, chromate de plomb, sulfate de cuivre խառնուրդի և կամ ազօթական աղերու ազդեցութեան տակ կ'ձգեն մինչեւ որ իր կորսնցուցած բնական գոյնը վերստանայ, և ապա այդ խարդախուած խահուէն իբր Եէմէնի արտադրութիւն չատ անգամ կ'ծախեն հրապարակին վրայ։

Նոյնպէս խարդախելու յարմարագոյն նիւթ մ'է թէյն որուն մութ գոյնին չնորհիւ ապահովութիւն չկայ, նոյն իսկ երբ ուղղակի Չինացի կամ Ճապոնցի վաճառականներու ձեռքէն գնուի, որովհետեւ նախ իրենք են որ կ'խարդախեն զայն օտար բոյսերու տերեւներ աւելցնելով։ Ռուսիայէն անցած ատեն վերստին կ'խարդախուին տեսակ մը տերեւով (épilobium angustifolium) որ չատ նմանութիւն ունի թէյի, որով դժուար է զանազանել ասկէ. Նոյնպէս Անգլիայի ճամբով երբ Եւրոպա գայ, հոն ալ կ'խարդախուի … կոչուած տերեւով կամ հացի ծառի կամ ելակենիի տերեւներով, որոնք ի հարկին կ'գունաւորուին bois de campècheով և կամ graphiteի գոյներով։

Խարդախուած են նոյնպէս չաքարեղէնները, չոգոլան, օչարակը, fruit glacésները, dragée, bonbon, pastille, եւն., որոնք սիրուն տուփերու մէջ վառ գոյներով և բնական ձեւերով մեզի կ'ծախուին և մենք միամտօրէն կ'գնենք զանոնք, սուղ գիներ կ'վճարենք, որովհետեւ չքնաղ են, յարգի են։ Համառօտ քանի մը ծանօթութիւններ կարծեմ աւելորդ չեն հասկցնելու համար թէ ի՛նչ կերպով կը պատրաստուին վարէն եկած այս նուրբ չաքարեղէններն և օշարակները։ Առնենք օրինակի համար վարդին օչարակը. նախ պարզ օչարակ կ'պատրաստեն ուր փոխանակ չաքարի,կլիւքոզ և սաքքարին կ'գործածեն, որպէսզի թէ՛ աժան և թէ՛ միշտ թանձր ըլլայ առանց չաքարի կոյտեր ձեւացնելու չիչին տակը. այդ պարզ օչարակին վարդի խիստ բնական գոյն մը կուտան անիլինով, քանի մը կաթիլ ալ վարդի հիւթ կ'աւելցուի և պատրաստած կ'ըլլան վարդի օչարակ, որուն մէջ վարդի հոտքն անգամ չկայ. այս ձեւով կ'պատրաստեն գրեթէ բոլոր օչարակները։ Շօգոլան, ինչպէս գիտենք, գագաոյի և չաքարի խառնուրդ մ'է, բայց այդ խառնուրդին մէջ կ'աւելցնեն օտար նիւթեր, ինչպէս ալիւր ,բուսալիւր (fécule), մետաղային փոշի, ճարպեր, եւն.։ Շաքարեղէններն ալ կ'գունաւորուին անիլինով, որդանով, և եթէ ուզեն աւելի փայլուն ու աշխոյժ գոյն մը տալ, կ'գործածեն պղինձի, կապարի, արսէնիքի, սնդիկի, … աղեր որոնք կատարեալ թոյներ են, որով խոհեմութիւն է հարսնիքի կամ ուրախ երեկոյթի մէջ ձեր փոքրիկներուն չկերցնելը։ Նոյնպէս բնական պտուղներու ձեւ ֆանթէզի չաքարեղէններ պատրաստելու համար այդ զանազան թոյն—գոյները զատ բնական պտուղի ձեւը մնալուն պահելու համար չաքարեղէն խմորին մէջ կ'աւելցնեն նշաստակ, գաճ, … , եւն.։

Գալով կարագին՝ գիտենք թէ անիկա կ'պատրաստուի կաթին մէջ գտնուած ճարպէն կամ աւելի ճիշտը՝ սերէն. սակայն ցաւալի է տեսնել թէ հրապարակին վրայ գտնուած կարագները մեծ մասամբ խարդախուած են օտար ճարպերով որոց ամէնէն գլխաւորը … ըսուածն է (խառնուրդ մը որ կ'պարունակէ 100ին 50 համեմատութեամբ կովու կամ հորթի ճարպ, 100ին 35 համեմատութեամբ կաթ եւ 15 համեմատութեամբ բուսային իւղ)։ Այս կերպ խարդախութիւն մը չատ անմեղ պիտի նկատուէր քանի որ առողջապահական տեսակէտով վնասակար չէ, եթէ մարկարինն ալ իր կարգին չխարդախուէր … կամ հիւանդոտ կենդանիներու ճարպեր գործածուելով կամ վար տեսակ իւղեր պարունակելով։ Ուրեմն յօդուածս դրալէ վերջ սփոփանքի լայն չունչ մը առէք, դուք, երջանի՛կ բնակիչներ գիւղերու, դո՛ւք որ ամէն ինչ ձեր ձեռքով կ'պատրաստէք անխարդախ, ձեր սեւ հացին մէկ պատառը պիտի չուզէի փոխել քաղաքացիներու կերած ձիւնասպիտակ հացին հետ. գոհ պէտք է ըլլաք դուք որ գիտէք թէ ի՛նչ է կերածնիդ ու խմածնիդ, դո՛ւք, Բնութեան բախտաւոր զաւակներ։

ՄԻՒՌՈՆ ՁԻԼՆԱՆ

ԱՄԱՍԻԱ

Շատ սիրուն քաղաք մը պիտի ըլլար Ամասիա, բարեբեր հողով, առողջ օդով, ըմպելի ջրով՝ եթէ լեռներ հիւսիսէն ու հարաւէն ոլոր մոլոր ամէն կողմէ չցցուէին, բարձրէն վրադ փլչելու սպառնալով։ Գեղածիծաղ Վոսփորի մէկ սիրուն մանրանկարը պիտի յօրինուէր, եթէ քիչ մը բացէն ճակատէին, հակէին իրենց սեպ ու սեւ կողերով ցցուած բարձրացած այդ լեռներ. եթէ քիչ մը հեռուէն գրկելու գգուելու բարեսրտութիւնն ունենային քաղաքը իրենց բազմակուրծ սրտերու վրայ, փոխանակ ամօւր մը սեղմելու, հորիզոնը նեղելու, սահմանափակելու, քաղաքին համապատկերն ստանալու անկարելիութեան ձեւ մը տալով քաղծին։ Վոսփորի սիրուն մէկ մանրանկարը կ'գծէ Իրիս (Եէշիլ Ըրմագ), որ չեմ գիտեր ի՛նչ լեզուով կ'թարգմանուի եղեր … ։ Իր այս նշանակութիւնը փոխած է զարդի։ Գիտէք ինքդ ալ, ձենէ չատեր տեսած են իսկապէս գետեր կամ գէթ քարտէսներու վրայ դիտած թէ ջուրը չի սիրեր չիտակ ճամբայ մը չինել, փսել անցնիլ ուղիղ գծի մը վրայ. հոսանուտ այս տարրին երկրաչափութեան տարրերքն անգամ ուսած չէ, կարճ ճամբան ընտրեր կամ չի գիտեր. կոր գիծն է իր նախասիրած ուղին, գէթ այս եղած է իր բնական սկզբունքն աշխարհիս ստեղծումէն ի վեր։ Կ'լափէ խոնարհ ու փխրուն հողն իր կեղծաւորի համբոյրով մօտենալով անոր, կ'խարտէ կ'մաչէ կուռ ու տպառած լեռներու ոտքերը, կ'չլէ, կ'տաչէ ընդդիմակաց խոչընդոտները կարծր ու բիրտ, վերջապէս չուզղուիր Իրիս, չերթար, չի չտկուիր, կ'ոլորի, կ'բոլորի, կ'ոլքտայ, կը վարանի ճիշտ իմ գրչիս պէս, հասնելէ առաջ իր վերջակէտին, անէացումին…։ Թէ ինչո՞ւ չէ կրթուած գետը ,ջուրը մինչեւ հիմա, դարերու հոլովումով։ Ատոր պատասխանը պիտի չփնտռէիք ինծմէ, կը կարծէի. պատճառը չատ պարզ է, իր մէջն չուզեր բաժնուիլ իր սիրուն ափերէն, երկրիս ցամաքէն որ ծնաւ զինք, չուզեր չատ հասնիլ դէպ ի ծով, դէպ ի իր գերեզմանը,—ճիշտ մեզի պէս— ,ըստ այն նոր վարդապետութեան թէ ամէն առարկայ կ'ապրի, կ'զգայ։ Դուք ալ, սիրելի ընթերցողներ, չէի՞ք ուզեր որ Իրիս բացառութիւն մ'ըլլար իր հեղուկ տարրին բնութենէն. նոյնն է միշտ, Ամասիային տարփաւոր՝ կ'մռնէ զուարթ, կ'պլլուի ոտքերուն, կ'քծնի, կ'չոյէ, մերթ կ'դժգոհի, կ'զայրանայ, կ'դառնանայ, կ'դառնայ ինք իր վրայ, չի բաժնուիր, կ'վարանի ,կ'դժկամակի հրաժեշտ տալու, հեռանալու անվերադարձ, մարդկային կեանքի բոլոր պատահարներով։ Այսչափ կ'սիրէ Իրիս գեղածիծաղ ափունքն Ամասիոյ։

Գեղածիծաղ …։ չեմ գիտեր ինչո՞ւ այս բացատրութիւնը կ'չեղեցնէ գլուխ իմ նիւթէս ու միշտ զուգորդութեան օրէնքով մը կ'յիշեցնէ ինծի եպիսկոպոսներ՝ որ չեն ուզեր բաժնուիլ անկէ՝ թէեւ վաղուց գացած ըլլան սիրուելէ նոյն ափէն։ Գոցենք այս փակագիծը. ուրիչ առթիւ թերեւս բանալու օր մը։ Դառնանք Իրիսին. իր մուտքը զուարթագէմ, ելքը խռոված ու գլխահակ է՝ երբ դիտէք վերէն, լերան կատարէն, զի բարձրէն դիտողներ սխալ չեն դատեր։ Ապրիլին մէջ Քառասուն Մանկանց կիրակին էնք, լերան բարձունքը։ Կ'կարծէ՞ս թէ պիտի կշտանաս աջէդ ձախէդ Բնութեան պարզած հիանալի տեսարանէն, հրապուրիչ գեղեցկութենէն։ Մտնելէ առաջ Իրիս, արեւմուտքէն աղեղի մը միջնագիծը կ'յօրինէ, գօտի մը հոյակերտ պէս միապաղաղ, իր լռութեան, յորդումին մէջ, տողուած, չարուած, մաղուած, մըչակուած, խնամուած պարտէզներու մէջէն, մինչ ընդարձակ պողոտայ մը հեռուէն կ'կազմէ դրսի չրջագիծը, որ կը գրկէ լուսնի առաջին քառորդին պէս, իր ծոցին մէջ միջնագիծն Իրիս, զինք աջէն ձախէն չրջապատող բոլոր պարտէզներով իրարու չղթայարուած։ Քանի մը մղոն տարածուած, ձգուած այս չրջանակը հմայիչ ու թովիչ՝ թանալէ, ռոգելէ, կենդագործելէ ետքն է որ Իրիս կուրծքը կոճկած, անհամարձակ ու հեզաստ, 5—6 կամուրջներէն հրաման ընդունելով ազատ մուտքի, կշտանելով պարտէզներ մշտաւոր հոլով ջրհաններու միջոցաւ՝ կուգայ երկրպագելու Սարայունի ծննդավայրին, ու օձապատոյտ գալարումներով, ներս դուրս չրջմոլելով, դէմ առ դէմ լեռներու ձգած քմահաճ ուղիին համակերպելով, լռիկ, այդ բիրտ տարրին կուտակումներուն կարկառներուն ոտքերը քերելով, (ա՛լ չենք գիտեր թէ գետ ու լեռ զառայինն իրարու հանդիպած ատեն ո՛վ որու տեղի տուած է) անիւներ դարձնելով չատ մը գործարաններու, վերջապէս յաղնելով, նիւթ տալով, կեանք բաշխելով ու փոխարէն ազդեցութիւն ընդունելով՝ Իրիս, երես չգտած տարփաւորի պէս, լալահառաջ, կորաքամակ կ'մեկնի, առանց ետին դառնալու, քաղաքէն ծայր տուած այգիներու պարտէզներու նոր չարքն ալ ոռոգելով։

Գետին այս երկայնութեամբ Ամասիոյ այգիները, գրեթէ մէկ քիլօմեթր լայնութեան վրայ, կ'ձգուին կ'տարածուին մինչեւ 10 ժամ, քաղաքին երկու ծայրէն ու գետին երկու կողմէն։ Այս եղանակին մէջ է որ հոսն չունի Իրիս … ամառուան և ուրիչ եղանակներու մէջ ծանծաղ է. բայց արդէն խոստովանեցանք թէ Իրիս մեծ է իր մատուցած ծառայութիւնով. գործարաններ, ջրաղացներ անիւներով կ'առնեն մինչեւ 5—10 ձիու ոյժ. անհամար ջրհաններ կ'դառնան իր մէջ, իր ուժով ,կրկին եզերքներուն վրայ. այդ միջոցով կ'կատարուին ջրաբաչխումներ ոռոգումի համար. մայր մ'է նա իր ընթացքին մէջ, անխնայ կ'բանայ իր կուրծքը, աննախանձ կ'ջամբէ կաթը մշտածորան, իր զաւկները սնուցանելու փութկոտութեամբ. եղ ու մեղր կ'սփռէ իր չորս դին։ Նեղոսն է Ամասիոյ և այն պղտորութիւնը զոր արհամարհեցինք վերը, անարգեցինք՝ նա է հաւանաբար սիկը կամ պարարտեցուցիչն այս կողմերու աճեցուն բուսականութեան։ Այո՛, առաջին առթիճանի վրայ տեղ կըրնայ բռնել հիւրամեծն Ամասիա՛ բուսականութեամբ համբաւուած քաղաքներու մէջ՝ իր մշակոտ պտուղներով, իր զանազան բանջարեղէններով, դրամի վերածուող իր չատ մը արտադրութիւններով։ Անկէ զատ պարտէզ մ'է Ամասիա, դրախտավայր մը մշտադալար. սքանչելի գարուն մը կ'ախրէ, որուն նմանը խիստ քիչ քաղաքներ կրնան վայելել. անուշաբոյր, բազմաթերթեան երանգոտ վարդերու տեսակներ՝ եւրոպական կամ տեղաբնիկ. բիւրադզի, գեղածիծաղ հոտաւէտ ծաղիկներ, զմայլելի վայրի ծառեր, ծաղկածառ, զարդածառ, պճնուած թուփեր, ծաղկափթիթ տունկեր (ա՜խ, թէ օգնէին ինծի Մուսաները՝ Իրիսին ծաղիկներն երգելէ առաջ, անձնց յարմար բառեր գտնելու,) աղեղներն ու բաղեղները, ծառուկն ու սօղիկը, աչքի աչքի, եռուզեռում տունկի, տունկի ու բոյսի։ Կանաչ ու դալար կ'չոյեն աչքերդ ամէն կողմէ, չուրջդ բոյր ու թոյր կ'խաղտեն հոտոտելիքդ ու աչքերդ. միթէ կրնա՞ր բացակայիլ սոխակը՝ տարփաւոր՝ գեղեցկին, վարդին, ա՜հ, ո՛չ, մինչեւ կէս գիչեր, մինչեւ առաւօտ կ'երգէ ան.

Պլպուլիւլն ի վարդին սիրուն՝
Զի լինիր գիչերն ալ ի քուն…։

Եւ եթէ Ամասիացիները բանաստեղծ չեն եղած Ականցիներու պէս՝ յանցանքն իրենցն է։

Ե. ԵՐԿԱԹԵԱՆ

ՊԱՏԵՐԱԶՄ
ՖՐԱՆՍԱԿԱՆ ԿԱՐԾԻՔ
ՖՐԱՆՍԱ ՀԱՇՏՈՒԹԻՒՆ Կ'ԱՌԱՋԱՐԿԷ

ՆԱՒԱՄԱՐՏԷՆ ԱՌԱՋ.— Թան իր Մայիս 29ի թիւին մէջ, Նաւամարտի լուրն հասնելէ օր մ'առաջ, կ'հրատարակէ իր զինուորական քննադատին, Կապդն Պլէնէի յօդուածը, ուր ի մէջ այլոց ըսուած է.—«Ծովակալ Ռօժտեսդվենսքի Մայիս 26ին մեկնեցաւ Սէտլ կղզիներէն դէպ ի Ձուչիմա։ Մայիս 27ին իրիկունը Թօքիոյէ ղրկուած հեռագիր մը կ'ծանուցանէ թէ ռուս ծովակալն արդէն մեկնած է Ձուչիմայի նեղուցը, և կ'ճամբորդէ երկու գծի վրայ բաժնած իր նաւատորմը, աջ կողմն ունենալով զրահաւորները ,իսկ ձախ կողմը՝ յածանաւերն և թնդանօթանաւերը։ Այս տեղեկութիւն քիչ մը հակասական կը թուի, զի նախապէս ծանուցանեցաւ թէ Ռօժտեսդվենսքի Մայիս 26ի առտուն ճամբայ ելաւ Շանկայէ. արդ, եթէ Թօքիոյէ ղրկուած հեռագիրը ճիշդ ըլլայ, ուրեմն ռուս ծովակալն 36 ժամուան մէջ 450 մղոն տեղ կտրած պէտք է ըլլայ, քանի որ այսքան հեռաւորութիւն կայ Ձուչիմայի և Սէտլ կղզիներուն միջեւ. արդ, անկարելի է որ Ռօժտեսդվենսքիի նաւատորմին մարտանաւերն այսքան արագ կարենան երթալ, հետեւաբար պզտիկ թիւրիմացութիւն մը կայ այս երկու տեղեկութեանց մէջ։ Իր մեկնման մասին տրուած թուականները կըրնան սխալ ըլլալ։ Մայիս 25ին ռուս մէկ քանի մարտանաւեր տեսնուեցան ռուս նաւատորմէն մէկ օրուան ճամբայ հեռու։ Թերեւս Մայիս 27ին Ձուչիմայի նեղուցին բերանը տեսնուած ռուս մարտանաւերը դարձեալ այս յածանաւերն էին։ Իրենց ներկայութենէն գուցէ այնպէս հետեւցուեցաւ թէ նոյն իսկ ռուս նաւաբաժիններն են Ձուչիմայի նեղուցին մէջ գտնուողները, մինչ բնական է ենթադրել թէ Պալթիկի տորմիղը Մայիս 27—28ի գիչերը միայն տեսնուած է Ձուչիմայի առջեւ։ Ինչ որ ալ ըլլայ սակայն Ձուչիմայի նեղուցին մէջ ռուս մարտանաւերուն պատահելիքը, անկարելի է ռուս նաւատորմին համար նպաստաւոր չհամարել յառաջիկայ կռիւին ընդհանուր պայմանները։ Ռուս մարտանաւեր ազատ մնացին բոլոր վրդովիչ կանխագուշակութիւններէ, փորձանքներէ, որոց զոհ պիտի երթային, ինչպէս կ'ըսէին չատեր. ուրիշներ կ'ըսէին թէ անոնք վիճակակից պիտի ըլլային Անտրօբէլէ Ալոֆայիի(?), որ երբեմն բեռնաւորուած էր զօրքերով, ինչպէս Ռօժտեսդվենսքի բեռնաւորուած կ'երեւէր իր փոխադրանաւերով և ածխաբարձ չոգենաւերով։ Կ'ըսէին թէ ճարոնական թորփիլանաւեր անընդհատ պիտի յարձակէին ռուս մարտանաւերուն վրայ և պիտի սպառէին ու կոտորէին զայն։ Եւ վերջապէս, վճռականապէս կ'յայտարարուէր թէ մեծ նաւամարտը պիտի մղուի «նեղուցներէն անդին». այն ատեն, արդէն առաջուց վնասուած մարտանաւերն եւ պիտի մնային ի հարկէ կամ պիտի ընկղմէին, և բացարձակապէս անվտանգ մնացած մարտանաւերը միայն բախտ պիտի ունենային Վլատիվօստոք հասնելու։ Բայց բանն այն է որ նաւամարտը պիտի մղուի նոյն իսկ նեղուցին մէջ. ուստի, Ռօժտեսդվենսքի որ երկու պարտականութիւն ունենալ կ'թուէր առաջուց, մէկ գործ միայն պիտի ունենայ այժմ.— Լաւ կըռուիլ և հիմնովին կռուիլ։ Բոլոր իր ուժերը ձեռքին տակ են հիմա. նոյն բանը կրնա՞յ ըսուիլ միթէ Տօկ. Թօկոյի համար. նայինք անոր բոլոր ուժերը քովը կ'գըտնուին։ Վերջապէս, ռուս նաւատորմն առաւելագոյն ծանր Սէտլ կղզիներէն, և հազար մղոննոց ճամբայ մը միայն ունի կարելիք, և իր ամենաարագ մարտանաւերն իսկ կըռուէլ ատեն պէտք եղածէն չատ աւելի ածուխ ունին իրենց մէջ։ Ծովակալ Ռօժտեսդվենսքիի բոլոր մարտանաւերն ալ 2000 մղոն կարելու չափ ածուխ ունին։ (*) Այս բոլոր ըսուածներէն կ'երեւի թէ Ծով. Ռօժտեսդվենսքի ըրաւ ինչ որ կարելի էր մարդկօրէն, և կրնայ դիմագրաւել նաւամարտի ամէն հաւանականութեանց և վըտանգներու, այն կատարեալ գիտակցութեամբ թէ կատարած է իր պարտականութիւնը։»

ՆԱՒԱՄԱՐՏԷՆ ՎԵՐՋ.— Թօքիոյէ ղրկուած պաշտօնական առաջին հեռագրին վրայ, որ կ'ծանուցանէր ռուս նաւատորմին փճացումը, Թան իր Մյս. 31ի թիւին մէջ խմբագրական մը կ'հրատարակէ «Ռուսական Պարտութիւնը» խորագրով, և հետագայ տողերով կ'զգացնէ հաշտութեան կնքումին պէտքը.— «Այս պայմաններուն մէջ պէ՞տք է միթէ չարունակել պայքար մը, որ գէչ սկսաւ արդէն։ Այս խնդիրը խորհրդածութեան առարկայ եղաւ արդէն անգամ մը Մուգտէնի պարտութենէն վերջ։ Կ'յիշուի թէ այն ատեն ռուս սպաներու հետ, ինչպէս Նուապետ Քլատօ, համամիտ ըլլալով, յայտարարեցինք որ խելացութիւն կ'ըլլայ եթէ չուտով կարգադրութիւն մ'ըլլայ։ Ռուս կառավարութիւնն այնպէս կարծեց որ Ծով. Ռօժտեսդվենսքիի նաւատորմն այնպիսի հաւանականութիւն մը կուտար յաջողութեան որ չէր կրնար անկէ հրաժարիլ։ Յարգանքի արժանի հոգւոյ անյողդողդութեամբ մը, ռուս կառավարութիւնն ուզեց փորձել այս վերջին խաղն ալ։ Եւ փոխանակ վերջ տալու կռիւին՝ ցաւալի այլ ոչ կործանարար հաշտութեամբ մը, որոշեց չարունակել պայքարը, և մինչեւ չինական ջուրերն հասցնել երեք ամսուան մէջ պատրաստուած նաւատորմ մը։ Ֆրանսացւոց համար սիրելի էր տեսնել այս փառաւոր ծրագրին յաջողութիւնը։ Այսօր Ֆրանսացիք մէկ իղձ ունին միայն.

(*).—Հապա խեղճ Չէ…ը, որ տասն (10) թօնոյէ աւելի ածուխ չունենալուն համար, ինքզինք օդն հանեց, ինչպէս տեղեկագրեց իր նաւապետը։ Մ. ԽՄԲ.

—Թո՛ղ վերջ գտնէ մեր դաշնակիցներուն երկարատեւ փորձութիւնը, որուն մասնակից է Ֆրանսա բարոյապէս և նիւթապէս։ Ինչ որ կ'գրէինք Մարտ 11ին, այսօր ալ ճշմարիտ կ'թուի մեզ։ Ռուսք այն կացութեան մէջ չեն գտնուիր, ուր որ մեք կը գտնուէինք 1871ին։ Ինչ պատուոյ խնդիր որ կ'ծանրանար Ֆրանսայի այն ժամանակ, այսօր նոյն պատուոյ հարկը չի ծանրանար Ռուսիոյ վրայ։ Կռիւի այժմու ասպարէզը չինական նահանգ մ'է։ Գաղթային պատերազմ մ'է այն, զոր այժմ կ'մղեն Ռուսները։ Ռուսք նախապէս խաղաղական և առեւտրական գործունէութիւն մ'ունեցան Մ. Արեւելքի մէջ, այս էր իրենց քաղաքականութիւնն, այն ատեն. պատերազմը ծագեցաւ այս քաղաքականութեան շեղումէն։ Իրաց այս վիճակը, զոր մեր դաշնակիցները կ'երեւի թէ չեն տեսներ պայքարին սաստկութեան մէջ, պէտք է հիմա աչքի առջեւ ունենան։ Անիկա չի ներեր որ իրենց բոլոր ոյժն սպառեն կայսրութեան մէկ ծայրը, և տեսակ մ'արննախանձութեամբ անդամալուծեն իրենց գործունէութիւնն և միջոցները, որ կարեւոր են գործածուելու համար ուրիշ տեղեր, Եւրոպա, միջին Ասիա, ազգային բարւոյն համար, և որ անհրաժեշտ են նաեւ Նիքօլա Բ.ի ձեռնարկած ներքին բարեկարգութիւններուն համար։ Ասոնք խոհեմութեան և պարզմտութեան խորհուրդներ են, թերեւս աւելի յստակ՝ քան ծայրայեղ լաւատեսութիւն մը։ Եթէ Ռուսիոյ բախտն անտարբեր ըլլար Ֆրանսայի, ոչ ոք մտքէն պիտի անցընէր կարծիք մը յայտնել։ Բայց որովհետեւ մեք անցեալին չափ պինդ փարած ենք զմեզ իրեն կապող դաշնակցութեան, ըստ որում այս դաշնակցութիւնը թէ՛ մեզ և թէ՛ իրեն համար պատմական անհրաժեշտ բան մը կ'համարինք, մեր խորին համոզման համեմատ այնպիսի կարծիք մը կ'յայտնենք, որ թէ՛ մեր և թէ՛ իր շահերուն նպաստաւոր ըլլայ։»

(Le Temps, Մայիս 31.)

ԱՀԵՂ ՆԱՒԱՄԱՐՏԸ

(ԽՄԲԱԳՐԱԿԱՆ «ԹԱՅՄԶ»Ի, ԳՇ. ՄԱՅԻՍ 30.)

Հարիւր տարի առաջ Նելսըն Եւրոպայի ճակատագիրն որոշեց Թրաֆալկարի նաւամարտով։ Անկէ ի վեր ծովի վրայ չեղաւ այնքան կարեւոր ճակատամարտ մը որքան այս Շբթ. օրը Զուշիմայի նեղուցին մէջ պատահածը, ո՛չ ալ այնքան մեծ յաղթութիւն մը շահուեցաւ երբեք։ Թէև ծովակալ Թօկոյի տեղեկագրին զրկուած պահուն կռիւը կ'շարունակուէր, բայց Ռուսներուն ջախջախիչ հարուած մը կրած ըլլալն աներկբայելի է այլ եւս։ Ռօժտեսդվենսքի, իրեն հետ 20 հատ խոշոր մարտանաւ ունենալով, մտեր է Զուշիմայի նեղուցը, և անոնց ամենամեծ մասն արդէն փճացեր կամ գերի ինկեր են։ Թօկօ նաեւ 3,000 Ռուս գերի առեր է, այն Նէպոկատով ծովակալին հետ միասին որուն ժամանման Ռօժտեսդվենսքի այնքան երկար սպասեց Հնդկաչինու եզերաց վրայ, Ֆրանսայի համբերութիւնն հատցնելով։ Բնեւր Սէմէօնօվ ծովակալն նաեւն ալ ծանրապէս խաթարուած է։ Ծովակալն ինք Թորփիլնաւ մը ապաստանելով դէպ ի Վլատիվօստօք փախեր է։—(Աւելի նոր պաշտօնական լուրերէն գիտենք որ աղէտը Լոնտոնի մէջ այս ԳՇ. գիտցուածէն աւելի կատարեալ եղաւ, և Ռօժտեսդվենսքի ինքն եւս գերի ինկաւ։ Ծ. Խ.։)—Ուրեմն, ստուգուած է առաջին հակիրճ հեռագիրը թէ Պալթիկի նաւատորմը փճացաւ։ Քանի մը հարուածեալ նաւեր կարող են տակաւին փախիլ դէպ ի Վլատիվօստօք, բայց Ճափոնի սքանչելի սրընթաց յածանաւերն և յարմար կէտերու վրայ կանխաւ դրուած Թորփիլնաւերը թող պիտի չտան որ կարեւոր նաւ մը ազատի իրենց հետապնդումէն։ Ինչ որ ըլլան հետակ յաջին մանրամասնութիւնք դէպքերն, Ռուսիա առ այժմ դադրած է գոյութիւն ունենալէ իբրեւ նաւային Տէրութիւն։ Այլ եւս բաց ծովի վրայ չունի նաւային ոյժ մը որով նոյն իսկ չորրորդ կարգի նաւային Տէրութեան մը կարենայ դէմ դնել։ Պալթիկ ծովու ռուսական նաւահանգիստներն ալ այս պահուս բաց և անպաշտպան կը մնան յարձակող առաջին Տէրութեան մը դէմ, ո՛րն ալ ըլլայ այն։

Այսքան մեծ յաղթութեան մը նոյն իսկ անմիջական հետեւանքները կշռել կարելի չէ մէկ անգամէն։ Առավ մի անգամ ընդմիշտ և անվիճելի կերպիւ կ'հաստատուի Ճափոնի գերազանցութիւնը ծովու վրայ իր հակառակորդին դէմ։ Ալ ասկէ ետքն ի՛նչ որ ըլլայ պատերազմին ընթացքը, և ո՛րչափ ալ տեւէ պատերազմը, Ճափոն անմրցելի կերպիւ տէր կ'մնայ ծովուն, և ձեռք կ'ձգէ ինչ որ ծովային տիրապետութիւնն իրեն հետ կ'բերէ, և մարդ չէ կարող Ճափոնի ձեռքէն խլել իր յաղթութեան պտուղը։ Նաւային պատմութեան տեղեակ եղողներ, ներկայ պատերազմին դէպքերը դիտելէն առաջ, այլ եւս տարակոյս չէին կրնար ունենալ Թօկոյի և Ռօժտեսդվենսքիի բախման հետեւանքին վրայ։ Այնու հանդերձ, անստուգութեան տարր մը կար տակաւին, ինչպէս կայ ամէն պատերազմական գործողութեանց մէջ, նամանաւանդ նաւային գործողութեանց մէջ։ Մեծ հաւանականութիւն մը չկար երբեք թէ Ռուսները կարող էին յաղթել Ճափոնցիներուն, բայց որովհետեւ Ռուսները Ճափոնցիներէն աւելի զրահաւոր ունէին, վտանգ կար որ կրնային ծանրակշիռ վնաս պատճառել Ճափոնի նաւատորմին։ Եթէ առ այս յաջողէին, և եթէ իրենց մարտանաւերուն բաւական մէկ հատուածը կարենային զերծ պահել՝ Մարաջախտ Օեամայի հաղորդակցութեանց սպառնալու համար, կարող էին ծանր կերպիւ խափանել ցամաքային գործողութեանց ընթացքը։ Հիմակ այսպիսի վտանգներ ու երկիւղներ վերջացան մի անգամ ընդ միշտ։ Թօկոյի մեծ յաղթութեան ամէնէն նշանակելի երեւոյթներէն մին այն եղաւ որ իր կարեւոր նաւերէն ո՛չ մին կորսուց։ Ցոյց հետաքրքրական պիտի ըլլայ լսել թէ ի՛նչպէս յաջողեցաւ այս մեծագոյն ճարտարութիւնը։ Բեդերսպուրկէն կ'իմանանք թէ կործանումին մեծ մասն յառաջ բերին Թորփիլնաւերը, և ռուս մարտանաւերուն մէջ իսկ նաւազներուն մէկ մասն անհանգարտ բնաւորութեան տէր էր, անկարգապահ էր, որով այնքան շուտ յանձնառու եղաւ գերի ինկալու։ Ինչ որ և իցէ, հետեւանքն այս եղաւ որ ռուս նաւատորմը խորտակեցաւ փճացաւ. իսկ Ճափոնի նաւատորմն առաջուան չափ անվթար և հզօր կ'մնայ, եւ կարեւոր յաւելումներ ալ պիտի ընդունի՝ գերի վարած ռուս մարտանաւերուն շնորհիւ։

Այսպէս ահա Ճափոն կ'ազատի այն յառաջատեւ անհանգստութենէն զոր իրեն կը պատճառէր Ռօժտեսդվենսքիի արկածախնդիր ճամբորդութիւնը, չէզոքութեան օրէնքին բազմատեսակ բռնաբարումներով։ Ճափոն հիմա պատճառ չունի ցաւելու այն երկարատեւ հիւրընկալութեան համար զոր իր թշնամին վայելեց՝ Ռուսիոյ զինակցին նաւահանգիստներուն և երկրային ջուրերուն մօտ։ Առանց այսպիսի հիւրընկալութեան Ռօժտեսդվենսքի չէր կրնար կատարել այն երկար ճամբորդութիւնն որով Պալթիկէն եկաւ հասաւ Զուշիմայի առջև, հոն բոլորովին խորտակուելու լմննալու համար։ Ցորչափ Պալթիկի նաւատորմը կար, նոյն իսկ եւրոպեան ջուրերուն մէջ, վտանգ մ'էր, թէեւ հեռաւոր վտանգ մը, Ճափոնի համար։ Ռուսիոյ զինակցին բարեացակամ չէզոքութիւնը խաբեց հրապուրեց Ռօժտեսդվենսքին, զոր իր կործանման առաջնորդեց։ Ռուսիոյ թշնամիներն ասկէ աւելի մեծ յաղթանակ մը չէին կրնար մաղթել Ճափոնի համար։ Չենք զարմանար տեսնելով որ Ֆրանսացիք առաջինն են հասկնալու Ռուսիոյ պարտութեան ճշմարիտ նշանակութիւնը։ Թան, որ կարեւոր խնդիրներու վրայ Ֆրանսայի արտաքին գործոց նախարարութեան մտքէն անցածները կ'զրուցէ, յոյժ լաւ կշռուած յօդուածով մը Զարին կառավարութեան յորդոր կ'կարդայ խոնարհիլ անխուսափելիին առջեւ, և վերջ տալ պայքարի մը որ նոր աղէտներ պատճառելէն զատ ուրիշ ելք չէ կարող ունենալ։ Ֆրանսա առաջուան չափ հաւատարիմ է Ռուսիոյ զինակցութեան, բայց ճիշտ այս պատճառաւ, իբրեւ բարեկամ իրաւունք ունենալ կը կարծէ ճշմարտութիւնը զրուցելու։ Ռուսիա անյոյս կռիւի մը մէջ փճացնելու վրայ է ա՛յնպիսի ոյժեր և կարողութիւններ զորոնք իր երկրին աւելի մօտ յօգուտ ի կիր արկանել կ'պահանջէ իր շահը։ Չգիտենք թէ Ռուսիոյ բարեկամներուն այս իմաստուն և բարեդէպ խրատն ի նկատ պիտի առնուի՞։ Պալթիկի նաւատորմին յաղթութիւնն այն պատուանդանն էր որուն վրայ Ռուսիոյ Զարն ու կառավարութիւնը կ'դնէին իրենց ամէնէն գեղածիծաղ յոյսերը։ Հիմակ որ այն յոյսեր բոլորովին ցնդեցան, ժամն է որ անխուսափելի որոշումը տան, վերջ մը դնելով արիւնհեղութեան, և խոնարհելով անանօրինելի ճակատագրին առջև։ Ուաշինկդընէն կ'իմանանք թէ հաշտութեան համար կէս—պաշտօնական բանակցութիւններու լուրերն որք Բեդերսպուրկէն եկան անցեալները՝ անհիմն չէին, և խզուեցան մի միայն սպասելու համար զինուորական կացութեան նոր պատահականութիւններուն։ Բայց ահա եղաւ ըլլալիքը, և այնքան վճռական եղաւ որ ա՛լ խնդիր չմնաց։ Արդեօք Ռուսիա վերջնապէս պիտի խոստովանի՞ թէ պարտութիւնն ամբողջական է, և ձեռք պիտի զարնէ՞ այն ընդհանուր վերակազմութեան և ներքին բարւոքման աշխատութեան զոր ա՛լ աւելի հարկեցուցիչ կ'կացուցանէ այս նոր աղէտ։ Յաղթութեան ո՛և է բանաւոր յոյս չմնաց այլ եւս։ Պատերազմին յառաջ տանելու համար յամառիլը կրնայ վտանգել Ռուսիոյ դիրքը նոյն իսկ Եւրոպայի մէջ, ինչպէս վտանգեց Մ. Ասիոյ մէջ։

(The Times, Մայիս 30.)

ԾՈՎԱՄԱՐՏԸ

Բովանդակ աշխարհ իր ուշադրութիւնը Ծայր. Արեւելեան ջուրերուն վրայ տեղի ունեցած ահռելի դէպքերուն յառած է։ Երկու զօրաւոր նաւատորմերը ծովու կապոյտ ալեաց վրայ չափուեցան իրարու հետ։ Ոչ—զինուորական անձինք բնականաբար այնչափ լաւ չեն կրնար ըմբռնել թէ ի՛նչ է այժմու ծովամարտը։ Հետեւապէս կ'արժէ համառօտ նկարագրութիւնն ընել այժմուս ծովային պատերազմներու ահաւոր երեւոյթներուն։

Մինչեւ ԺԹ դարուն կէսերը ծովու կռիւներն համեմատաբար այնչափ ահաւոր չէին։ Միահարթ թնդանօթներուն ռումբերը շատ հեռու չէին հասներ և նետուած ոչ—սնամէջ ռումբերն ալ այնչափ խոշոր ծակեր չէին բանար նաւերուն փայտէ կողերուն վրայ և բացուածներն ալ կարելի էր շուտով գոցել։ Թշնամիներն այն ատեն կ'ջանային կարելի եղածին չափ շուտով դէմ առ դէմ գալ. նաւ նաւու կ'մօտենային և թշնամիներն ալ մէկ նաւէն միւսն անցնելով «կ'հնձէին»։ Արիւնլուայ գերկընդխառնումը տեղի կ'ունենար նաւերուն մէջ, բայց կորուստներն այնչափ մեծ չէին ըլլար։ Այսպէս 1779ին Ամերիկայի անկախութեան պատերազմին ատեն Վէյքէ Ֆրէկաթին և Ֆօուէյ պրիկին միջեւ տեղի ունեցած $3^1/_2$ ժամուան կռիւին մէջ, յարձակող պրիկէն հինգ, և յարձակում կրող Ֆրէկաթէն տասն և հինգ հոգի սպաննուեցան ինչ որ «չափաւոր» կորուստ մ'է։ Ծովու պատերազմն աւելի լուրջ հանգամանք մ'առաւ այն ատենէն, երբ այլեւս փայտաշէն հովին, շոգին սկսաւ շարժել նաւերը։ Շոգին կարող ըրաւ պատերազմիկներն ուզած տեղերնին սանձել կեդրոնացնել իրենց նաւերը, շուտով եւս քաշուիլ, արագ յառաջանալ, ջախջախել, յարձակումներ ընել կամ փախչիլ, պծիլ։ Մարտանաւերու ընթացքին արագութիւնը մեծ դեր մ'առաւ և յեղաշրջեց ամէն ինչ։ Անկէ ետք նոր վիճակներ առին թնդանօթներն ինչ որ ծնունդ տուաւ նաւերը զրահաւորելու։ Լիսսայի ճակատամարտին մէջ ծովամարտն արդէն բոլորովին տարբեր երեւոյթ մ'առած էր։ Իտալական երկու զրահաւոր Ֆրէկաթներ՝ Անքօնա և Րէ դ'Իթալիա ծակուեցան և իրենց ծածանող ազգ. դրօշներով ծովամոյն եղան։ Կռիւը ժամ մ'իսկ չտեւեց և արդէն հազար հոգի կորսուած էին. այն ատեն կ'կարծէին թէ սրածայր ցռկանաւերը պիտի վճռեն ապագայ նաւամարտներուն ելքը։ Դեռ շատ աղօտ գաղափար ունէին ռազմային սոսկալի զէնքին՝ Թորփիլին վրայ։ Ռազմային «յառաջդիմութիւնը» 1891ին Չիլիի պատերազմին մէջ տեսնուեցաւ իր իսկութեամբ։ Այն ատեն Բօլքօ նաւահանգստին մօտ Պլանքօ Էնքալատա շոգենաւը եօթ վայրկեանի մէջ ընկղմեցաւ մէկ Թորփիլով։

Եւ այդ օրէն ի վեր որչա՜փ փոխուած է ամէն ինչ։ Այժմու ծովամարտներու մէջ ամենադժուարին գործն է նաւաբաժինը վարելու խնդիրը։ Թնդանօթներուն չափազանց հեռու ռումբ նետելու կարողութիւնն իրաւ է որ կարելի կ'ընէ նաւատորմերուն իրարմէ հեռու ընթանալն, և կ'նուազեցնէ զարնուելու վտանգը, բայց չափազանց կ'դժուարացնէ ծովակալ—հրամանատարին պաշտօնը։

Կռիւը վարելու մասին ընդհանուր հրամանատարին ունեցած դժուարութեան չափ դժուար է նաեւ նաւերուն իւրաքանչիւրին հրամանատարներուն պաշտօնը, որք պարտաւոր են թէ՛ ամուր ու անխզելի պահել իրենց հրամանին տակ գտնուած նաւերն և թէ՛ ընդհ. ծովակալին հրամաններուն և յառակագծին համաձայն շարժիլ։ Այժմու զրահաւորներն իրենց մէջ իրարմէ կատարելապէս անջատ մասերու բաժնուած են, հեռագրի, հեռաձայնի թելերով կապուած են իրարու հետ, ինչպէս նաեւ հրամանատարին հետ։ Հրամանատարը կռիւին ատեն զրահապատ ու նաւուն վրայ բարձրադիր խցիկի մը մէջ կ'մնայ իր սպայակոյտին հետ որ հրամանատարին հրամանները կ'բաշխէ, հեռագրով կամ հեռաձայնով, միւս նաւերուն. սպայ մը շարունակ դէպ ի ծովակալին նաւուն կ'նայի, անկէ տրուելիք նշանացի հրամաններն իր նաւուն հրամանատարին հաղորդելու համար։

Ծովամարտն է կ'սկսի, և ռումբերն ամէն կողմէն կ'սկսին տեղալ. մեծ մասն առանց վնաս պատճառելու ծովուն մէջ կ'իյնան, զի 4000էն մինչեւ 5000 մեթր հեռու գտնուող նաւ մը, որչափ ալ մեծ ըլլայ, դիւրաւ չի տեսնուիր նշան առնելու համար։ Կռուող նաւը կ'դողայ, կը սարսի իր թնդանօթներէն արձակուած ռումբերուն ահեղ որոտումներուն տակ, և թնդանօթաձիգներն ալ, տաքցած թնդանօթներուն սոսկալի ջերմութենէն ամբողջ մարմիննին քրտնաթաթախ, պարտաւոր են աշխատիլ։ Տակաւ իրարու կ'մօտենան թշնամի նաւատորմերը։ Զարնելիք նշան առնելիք կէտերը կ'որոշուին. ռումբերը կ'սկսին նաւերուն մէջ իյնալ և կըրակ կտրած երկաթի կտորուանքներ տեղատարափ մը կ'իջնէ վերէն։ Եւ ահա ռումբ մ'է որ կ'պայթի և մահ ու կործանում կ'սփռէ իր շուրջ։ Մարդ առանց տեսած ըլլալու կարելի չէ երեւակայել ռումբի այսօրինակ տեղատարափի մը ահռելի ներգործութիւնը։ Զինեճափոնական պատերազմին ատեն, Եալուի առջև երբ Իթօ ծովակալը կրակ տեղացուց Դինկ—Եուէն և Չէն—Եուէն չինական երկու զրահաւորներու վրայ, ո՛չ միայն ամէն ինչ խորտակուեցաւ ինչ որ 50 սանթիմեթր հաստ զրահի տակ պաշտպանուած չէր, այլ և թնդանօթներն իրենց սայլերէն անջատուեցան և կրակը տակաւ խուցերուն մէջ խուժեց։ Մացուշիմա վրայ, այսինքն Իթօ ծովակալին գտնուած նաւուն վրայ 12 ինչէնոց չինական ռումբ մը իյնալով, զարնուեցաւ արագահարուած թնդանօթներու շարքին, և խորտակեց երկու թնդանօթ, ոչնչացուց ուրիշ թնդանօթներ և սպաննեց 49 մարդ. հրամանատարող սպան ջարդուփշուր եղաւ ռումբէ մը, և իր գտակը միայն գտնուեցաւ ապա։

Ցաճախադէպ է նաեւ որ մարտանաւ մը թշնամւոյն մէկ կամ աւելի յաջողած ռումբերէն կատարելապէս կորսնցնէ իր գործելու կարողութիւնը։ Բնականաբար անկէ ետքը կարեւորութիւն չունենար կռիւին շարունակութեան համար և աւելի արգելք մը կ'նկատուի անոր գոյութիւնն և ժամ առաջ մէջտեղէն վերցնել կ'ջանան զայն։

Նաւատորմերուն իրարու մօտենալովն ուրիշ վտանգ մ'ալ կ'ծագի, այսինքն թորփիլահար ըլլալու վտանգը։

Թորփիլը շատ նենգաւոր զէնք մ'է։ Հարիւր տարի առաջ հնարուեցաւ թէև, բայց առաջին անգամ ըլլալով Ամերիկայի բաժանման պատերազմին ատեն գործածուեցաւ։ Ծովային ճակատամարտներու մէջ թորփիլնաւերն իրենց պատկանած նաւատորմին զրահաւորներուն ետեւը կ'պահուըտին, և թշնամի նաւատորմը մօտեցած ատեն, անոնցմէ մէկ կամ մէկ քանին իրենց սրընթացութեան շնորհիւ կ'խոյանան թշնամի նաւերուն վրայ, թորփիլը կ'արձակեն և կ'փախին. եթէ թորփիլը հասնի նպատակին, հետեւանքը սոսկալի է։ Ամենազօրաւոր ու հաստ զրահէ տախտակներն յարդէ հիւսկէնի մը պէս կ'փետտին, և հսկայ նաւը ծովամոյն կ'ըլլայ։

Կռիւի ատեն զրահաւորներուն ներքին մասին վիճակը թշնամւոյն ռումբերուն ենթակայ արտաքին մասէն աւելի սոսկալի է։ Վերի մասին մէջ գործողներն ամէն վտանգ աչք առած են։ Գիտեն թէ ճգնաժամի մը մէջ են, և վայրկեանէ վայրկեան ենթակայ են ծովամոյն ըլլալու, բայց կ'խորհին թէ թերեւս ամենավերջին վայրկեանին կարենան ազատել ինքզինքնին։ Իսկ վարը, նաւուն մէջ գտնուողներն ոչինչ կ'տեսնեն. ոգի ի բռին կ'աշխատին առանց գիտնալու թէ կռիւն ի՛նչ վիճակի մէջ է, նպաստաւո՞ր թէ աննպաստ, և դժբախտութեան մ'ատեն նաւատակի մուկերուն պէս իրենք ալ նաւին հետ ծովուն տակ կ'իջնեն։

Իսկ հնոցապաններուն վիճակն ա՛լ աւելի դժուար է. մինչեւ մէջքերնին մերկ, դժոխային ջերմութիւն մը սփռող հնոցներուն առջև փոխն ի փոխ կ'աշխատին. կռիւն իր սաստկագոյն թափով կ'որոտայ վերը, և վարը նաւուն խորութեան մէջ ուրիշ բան չի լսուիր բայց եթէ թուալման խուլ ձայն. չինիները այն հսկայ մեքենաներուն որոց քով երախայի խաղալիք մ'է ճեպընթացի հսկայ շոգեկառքը։ Ժամերով կ'տեւէ այս այսպէս. և ահա նաւն յանկարծ կ'դղրդի իր յատակէն, և ամէն ոք անձկանօք ու վախով իրարու երես նայելու չի մնար՝ կրակն է դուրս կ'ժայթքէ, եռացող ջուրը դուրս կ'հեղու և կ'խաշէ իր շուրջ գտնուողները. մեքենաները հոգեվարքի մը վերջին պահուն պէս կ'կարկամին և նաւն է ջուրերով կ'ծածկուի, և այդ խոր նկուղներուն մէջ գտնուողներն ընկղմելնին զգալով հանդերձ, ինքզինքնին ազատել մտածելու իսկ ժամանակ չեն ունենար։

(Die Zeit., Մյս. 31.)

ԴԱՍ ՄԸ ԹՕԿՕՅԷՆ.—Թայմզի նաւային քննադատն իր վերջին յօդուածին մէջ (Աւգուստոս Պալլիհամ Նաւապետն) ի վեր կ'հանէ այն ճարտարամիտ նորութիւնը զոր Թօկօ այս անգամ մտցուց նաւամարտի կանոններուն մէջ, որով իր անունն առ յաւէտ յիշատակելի պիտի մնայ, իբրեւ նաւային արուեստի վարպետ։ Մինչեւ ցարդ օրէնք էր որ պէտք էր նախ թորփիլնաւերն յարձակէին և տկարացնէին ու շուարացնէին թշնամի նաւատորմը, յետոյ մեծ մարտանաւերն յարձակէին, կարելի եղածին չափ քիչ վնասով լմնցնելու համար թշնամիին գործը։ Արդ, զրահաւորներուն և յածանաւերուն մէջ թորփիլանաւի յարձակումը վանելու սահմանուած զէնքերն են մանր արագահարուած թընդանօթները, որք նաւերուն վերնայարկը կ'ըլլան, զրահապատ պաշտպանութենէ զուրկ, զի պէտք է բարձր դիրք ունենան՝ ազատ շարժելու համար՝ արագօրէն եկող թորփիլանաւերուն դէմ։ Ցորչափ այս մանր թնդանօթներ լաւ վիճակի մէջ են, կարող են խորտակել յարձակող թորփիլանաւերը, որով ասոնք կարեւոր բան մ'ընելու չեն համնիր, ինչպէս շատ հեղ փորձն առաւ Թօկօ։ Ուստի, Ճափոնցի ծովակալն այս անգամ առաջին յարձակումը ըրեր է խոշոր նաւերով, որով աւելի նըշանառութեամբ խորտակեր է Ռօժտեսդվենսքիի մարտանաւերուն վերի յարկերը, և հոն գտնուող մանր թնդանօթները, այնպէս որ երբ գիշերային թորփիլանաւերն արձակեր է, Ռուսները չեն կրցեր խորտակել թորփիլանաւերը, որոց հարուածները լիուլի յաջողեր են։ Ասով ահա՝ կ'բացատրուի Պալթիկի նաւատորմին ամբողջական խորտակումը։ Թօկօ իր խոշոր մարտանաւերուն յարձակումովը արդէն ահագնապէս ցնցած էր Ռուսները ցերեկ ատեն, և ճիշտ նշանառութեամբ, ծովակալի երկու զրահաւորներուն ալ զրահապատ աշտարակները քանդելով, հոն գտնուող ծովակալները վիրաւորած և բարոյապէս խանգարած էր թշնամին, երբ գիշերային իր թորփիլանաւեր ամբողջացուցին ցերեկուան գործը։

(The Times.)

ՏՊԱՒՈՐՈՒԹԻՒՆԸ ԲԵՏԵՐՍԲՈՒՐԿԻ ՄԷՋ.—Բեդերսպուրկի ժողովուրդն ո և է լուր չունէր սկիզբները՝ նաւամարտին արդիւնքին վրայ։ Ռուս ժողովուրդն ո և է գաղափար չունէր աղէտին մեծութեան վրայ, զի թերթերն բնաւ լիակատար հեռագիր չհրատարակեցին, կամ կրճատ կերպով ծանուցին օտար աղբիւրներէ հասած լուրերը։ Պէտէրպ. Վէտօմօստի մէկ քանի համառօտ լուրեր հրատարակեց, որով աղօտ կերպով գաղափար կը տրուէր նաւային պարտութեան մասին, բայց ժողովուրդն այնքան գաղափար չունէր անցած դարձածին վրայ որ հաւատ չընծայուեցաւ այս լուրերուն։ Բեդերսպուրկի ժողովուրդին մեծագոյն մասը չափազանցուած համարեց նոյն իսկ այս թերթին տեղեկութիւնները, և մանաւանդ պարտութեան զրոյցները, որ սկսած էին շրջիլ լաւատեղեակ ռուս շրջանակներուն մէջ։ Նոյն իսկ շատեր կ'կարծէին թէ ծովակալ Ռօժտեսդվենսքի շահեցաւ յաղթանակը, և այս հաւատքն ա՛լ աւելի զօրացաւ, երբ մանաւանդ յաւելուածներ հրատարակուեցան խոշոր գրերով։ Ահաւասիկ այս յաւելուածներէն մէկը.—«Մեծ ծովամարտ Զուշիմայի նեղուցին մէջ.—Ճափոնցիներէն մէկ յածանաւ և 10 թորփիլանաւ կորած.— Ծովակալ Ռօժտեսդվենսքի կ'անցնի Քօրէայի նեղուցէն.— Ռուս նաւատորմը կ'երթայ դէպ ի Վլատիվօստօք։» Միայն սա կ'ըսէին թէ Պալթիկի ռուս նաւատորմին հրամանատարը շատ սուղ գնած ըլլալու է իր յաղթանակը։ Նիքօլա կայսր Զարսքօյէ Սէլօ կ'գտնուէր, երբ իմացաւ տխրագին աղէտին լուրը։ Զարը շատ վշտացաւ, զի մեծ յոյս ունէր թէ ծովակալ Ռօժտեսդվենսքի պիտի յաղթանակէ և Ռուսիա դարձեալ իր ծովային դիրքը պիտի ստանայ Ծայր. Արեւելքի մէջ։ Միայն Մայիս 30ին էր որ թերթերը հրատարակեցին մէկ քանի կործանող հեռագիրներ, որ կ'ծանուցանէին Բօրօտինօ զրահաւորին կորուստը. բայց ուրիշ բան չգրեցին ռուսական պարտութեան միւս պարագաներուն վրայ, ընդհակառակն Մայիս 30ին հրատարակուած թերթերէն այնպէս կ'հասկցուէր որ յաղթողը ռուս նաւատորմն է։ Բայց եթէ հեռագիր չհրատարակուեցաւ, լրագիրներու խմբագրականներն այնպէս մը գրուած էին որ կամացուկ կամացուկ կ'հասկցնէին տխուր ճշմարտութիւնը։ Լրագրողներն որ կատարելապէս ծանօթ էին ռուսական նաւատորմին պարտութեան պարագաներուն, իրենց յօդուածներով սկսան պատրաստել ռուս ժողովուրդին միտքը պարտութեան լուրին։ Թանի թղթակիցը կ'հեռագրէ թէ երբ աղէտին լուրն իր բոլոր մանրամասնութիւններով հաղորդուի,—և ինչպէս արդէն ծանոյց հեռագիրը, Զարին նախագահութեան ներքև գումարուած Նախարարական Խորհուրդն որոշեց ամէն ինչ հրատարակել,—զօրաւոր հոսանք մը յառաջ պիտի գայ ի նպաստ հաշտութեան կնքումին։ Բայց հակառակ այս բոլորին, մինչև Մայիս 30, պաշտօնական շրջանակներու մէջ ի Բեդերսպուրկ, դեռ այն կարծիքը կար թէ յաղթութեան ամէն յոյս չէ կորած։ —Ծովակալ Վիրէնիուս Թանի Բեդերսպուրկի թղթակցին հետ ունեցած մէկ տեսակցութեան մէջ յայտարարեց թէ մինչեւ Մայիս 30 ո՛և է հեռագիր չհասաւ Վլատիվօստօքէ, և շատ մտատանջութիւն կ'յայտնուի Պալթիկի նաւատորմին վրայ։ «Ճափոնական հեռագիրներէն այն կ'հետեւի թէ, ըսեր է ծովակալը, մեր ամբողջ նաւատորմը ծովամոյն եղած է։» Ահագին յուզում յառաջ եկաւ Բեդերսպուրկի Սամարանին մէջ, երբ ռուս նաւատորմին պարտութեան լուրն հասաւ։

⁂ Վարշաւիոյ մէջ ռուս նաւատորմին պարտութեան լուրը գոհունակութիւն պատճառեց։ Լեհերը կ'յուսան թէ անիկա պատճառ պիտի ըլլայ որ նոր դիւրութիւններ ստանան, մինչ հակառակը պիտի ըլլար եթէ Ռուսք յաղթէին։

ՏՊԱՒՈՐՈՒԹԻՒՆՔ Մ. ՆԱՀԱՆԳԱՑ ՄԷՋ.—Թայմզի թղթակիցը Նիւ Եօրքէն հետեւեալը կ'հեռագրէ Մայիս 29 թուով.—Ռուս և Ճափոնական տորմիղներուն նաւամարտը նմանը չտեսնուած յուզում մը յառաջ բերաւ Նիւ Եօրքի մէջ։ Ամերիկացիք Ճափոնական յաղթութեան մեծութեան վրայ կ'հիանան։ Գիտէին թէ Թօկօ յաղթական պիտի ելլէ, բայց մինչեւ իսկ Ճափոնի ամէնէն խանդավառ համակրողները չէին յուսար որ այսքան ջախջախիչ պարտութեան մը պիտի ենթարկուէին Ռուսները։ Գլխաւոր թերթերն յայտնապէս կ'ըսեն որ, եթէ ոչ ցարդ, գոնէ հիմա Ամերիկա հասկցաւ ճափոնական յաղթութեան նշանակութիւնը։ Թօկօյի յաջողութիւնը կը ժխտէ սա կարծիքը թէ Ճափոնցիք անկարող են ցամաքային կամ ծովային կատարեալ յաղթանակ մը տանելու։ Բոլոր թերթերը կ'խօսին նաւամարտին առած դասերուն վրայ, նշանառութեան կարեւորութեան, երկրորդական պարագաներու ուշադրութեան և նաւաբաժիններու համաձայնութեան վրայ։ Ամենքն ալ միաձայնութեամբ կ'ընդունին թէ աշխարհի վրայ նոր Մեծ Տէրութիւն մը ծագեցաւ, տէրութիւն մը որ բարիք և չարիք հասցնելու համար անհուն կարողութիւններ ունի։ Կլօպ կ'գրէ. «Ճափոն իր զինուորական սքանչելի կարողութեամբ և գերի բռնած ու շինելու վրայ եղող մարտանաւերուն շնորհիւ բոլոր ազգաց ծովային ոյժը կ'գերազանցէ, ի բաց առեալ Անգլիան։» Բօսթ ալ կ'ըսէ թէ Թօկօյի յաղթութիւնը աշխարհի ազգութեանց մէջ հիանալի դիրք մը կուտայ այդ պզտիկ ազգութեան, և կ'յարէ «կ'հաւատանք թէ ճափոնական մեծ յաղթութիւնը չափաւոր ըլլալու պարտականութիւնը պիտի ներշնչէ Ճափոնցիներուն, ինչպէս արդէն կ'ապացուցանէ դասընթացն իրենց սահմանական օրինագիրքը։»

ԴԻՒԱՆԱԳԷՏ ՀԱՅԱՑՔԻ ԽՕՍՔԵՐԸ.— Լոնտոնի ճափոնական դեսպանն հետեւեալ յայտարարութիւններն ըրաւ խմբագրի մը.—«Այս տարի Դրաֆալկարի յաղթութեան հարիւրամեակն է, և ճափոնական յաղթանակը կ'ուրախացնէ մեզ, զի կը ցրուէ մեր բոլոր մտահոգութիւնները։ Մեր գործն այլ եւս դիւրացած է։ Եթէ պատերազմը շարունակուի, Վլատիվօստօք կրնայ Բորդ Արթուրի մէկ նոր տագնապութիւնն ըլլալ։ Հիմակ անկարելի է որ Ռուսիա կարենայ նոր մարտանաւեր զրկել Մ. Արեւելք։ Չենք գիտեր թէ ծովակալ Թօկօյի յաղթանակը հաշտութիւն յառաջ պիտի բերէ՞։»

ԳԵՐՄԱՆԻՈՅ ԱՐՏԱՔԻՆ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆԸ.—Թայմզի Պերլինեան թղթակիցը կ'հեռագրէ Մայիս 29 թուով.—Նոյեսթ. Զայթունկի մէջ յայտնապէս դրդեալ յօդուած մը հրատարակուեցաւ, որ Գերմանիոյ ու Անգլիոյ արտաքին յարաբերութեանց խնդիրներով կ'զբաղի և կ'յարձակի անոնց վրայ որք կուսակից չեն անգլեւգերման «մերձեցման» մը։ Նոյն յօդուածը խօսելով նաեւ Ռուսիոյ վրայ, կ'ըսէ թէ Անգլիացիք չեն կրնար ընդունիլ որ ռուսեւգերման բարեկամութիւն մը հաշտ ըլլայ երկու ազգաց կենսական շահերուն հետ. «Ճիշդ ինչպէս եղաւ Խրիմի պատերազմին և 1862—63ի ռուսական խնդիրներու պահուն, Ռուսք ներկայ պատերազմին մէջ ալ հասկցան թէ ո՛վ է իրենց ճշմարիտ բարեկամը։ Անոնք գիտեն թէ Գերմանիա իբր թև և թիկունք կեցած է Ռուսիոյ ետին, և իր ընձեռելիք օժանդակութիւնը շատ աւելի իրական ու արժէքաւոր է, քան բոլոր այն օդային դղեակները զորս անգլեւռուսեւֆրանսական եռեակ դաշնակցութիւն մը կրնայ շինել։» Հետաքըրքիր ենք գիտնալու թէ Ռուսք ո՛ր աստիճան կարեւորութիւն կ'ընծայեն Գերմանիոյ կանակին, և շահեկան է հասկնալ թէ եւրոպական ո՛ր տէրութիւնք պիտի մտածէին Ռուսիոյ վրայ յարձակիլ, եթէ Գերմանիա վճռանձնօրէն իր վահանովը չպաշտպանէր Ռուսիան։

ՎԻԼՀԷԼՄ Բ. ԵՒ ԳԵՐՄԱՆ ՆԱՒԱՏՈՐՄԸ.— Տէյլի Թէլէկրաֆի Պերլինեան թղթակիցը կ'հեռագրէ.— Գերման նաւատորմի յաւելման կուսակից թերթերը կ'ծանուցանեն թէ Վիլհելմ Բ. թիւրիմացութեան մը հետեւանօք էր որ վերջերս դժգոհութեան հեռագիր մը զրկեց Գերման Նաւատորմի Դաշնակցութեան։ Իշխան Սալմ Հօրսդմար, Դաշնակցութեան Նախագահը, գերման կայսեր ունկնդրութեան արժանացաւ և յաջողեցաւ Ն. Վեհափառութեան գոյացուցած սխալ կարծիքը փարատել. տեսակցութեան առաջին արդիւնքը սա եղաւ որ Դաշնակցութեան Գործադիր Մասնախումբին կարեւոր անդամներէն երկուքը՝ Զօրավար Մէնկէս և Զօր. Քայմ, որք վերոյիշեալ հեռագիրն ստանալնուն հրաժարած էին, վերահաստատուեցան իրենց պաշտօնին մէջ, զոր ցարդ յաջողութեամբ վարած են։

⁂ Նաւատորմի Դաշնակցութեան անդամները Շդուդկարտի մէջ նոր ժողով մը գումարելով, Նախագահ՝ Իշխան Սալմ, ի դիմաց Դաշնակցութեան հեռագիր մը ուղղեց գերման կայսեր և յոյս յայտնեց որ յաջողութեամբ կ'պսակուին այն ջանքերը զոր Գերմանիա կ'ընէ, ձեռք բերելու համար հզօր նաւատորմ մը «որով գերման հայրենեաց բարօրութեան անհրաժեշտ եղող խաղաղութիւնը պիտի երաշխաւորուի։»

ՏԷՐՈՒԹԻՒՆՔ ԵՒ ՄԱՐՈՔ.—Թայմզի թղթակիցը Մայիս 29 թուով հետեւեալը կ'հեռագրէ Դանճէրէն.—Ֆրանսական դեսպանը պիտի բողոքէ Էմիրին՝ գերման դրամատէրներէն փոխառութիւն կնքելու համար. այս փոխառութեան գումարն է 2,500,000 տոլարին։ Ֆրանսա կ'բողոքէ սա հիման վրայ թէ Մարօքի և «Պանք տը Բարի է Տէ Բէյ Բա» դրամատան միջեւ համաձայնութիւն մը կնքուած է, որով Էմիրը յանձն կ'առնէր այդ դրամատունէն զատ ո՛չ մէկ տեղէ փոխառութիւն ընել։ Գերմանիա ալ միւս կողմէ կ'յայտարարէ թէ այդ յօդուածը չեղեալ կ'նկատուի այժմ, ըստ որում չի պաշտպանէր Մատրիտի Պայմանագիրն։

⁂ Լաւատեղեակ աղբիւրէ կ'տեղեկանամ թէ Էմիրը մտադիր է քիչ ատենէն բաւական թուով երեսփոխաններ Գերմանիա զրկել, զինուորական կրթութիւն ստանալու համար։ Էմիրը նաեւ հրաւիրեր է Գերման կառավարութիւնն որ Մարօքի մէջ ուրիշ ձեռնարկներ ալ ստանձնէ, բայց Գերմանիա պատասխան մը տուած չէ առայժ՝ խնդիրը լրջօրէն նկատողութեան առնելու պէտք ունի։ Հաւատար եմ որ անգլիական դեսպանութիւնը սիրալիր ընդունելութիւն մը պիտի գտնէ Էմիրին և Մարօքի Դահլճին մօտ։

⁂ Թայմզի Բարիզեան թղթակիցն ալ հետեւեալը կ'հեռագրէ Մայիս 29 թուով.—Մօգէն հետեւեալը կ'տեղեկանայ Ֆաէսէն. «Տակաւին չենք գիտեր թէ գերման դեսպանն ի՛նչ առաջարկներ ըրաւ Էմիրին։ Միայն մէկը յայտնուեցաւ, այսինքն թէ փոխառութիւն մ'ընելու առաջարկը, որուն դեռ պատասխան չտուեցաւ. Էմիրը պիտի չկրնայ դիւրաւ ելլել խնդրին մէջէն, որովհետեւ Ֆրանսական դրամատան մը հետ պայմանագրութիւն մը կնքած է։ Ընդհանուր կարծիքն այն է թէ անգլիական դեսպանին ժամանումէն առաջ ոչ մէկ գործ պիտի չտեսնուի, թէ Մարօքի Դահլիճը երբեք կուրօրէն պիտի չշարժի, և թէպէտ զրոյց կայ թէ Էմիրը տրամադիր է Գերման թեւարկութիւնն ընդունելու, բայց միւս կողմէ Մարօքեան կառավարական պաշտօնատարները խոհեմութեամբ գործելու կուսակից են, առանց ո և է կերպով Ֆրանսան վշտացնելու։

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

ՍԷԼԱՄԼԸՔԻ արարողութիւնն երէկ կատարուեցաւ Համիտիէ մզկիթին մէջ։ ՎԵՀ. ԿԱՅՍՐՆ յիշեալ մզկիթը գնաց փառաւոր կառքով, և Ուրբաթու աղօթքը կատարելէ յետոյ Կայսերական Պալատ վերադարձաւ հանդիսաւոր թափօրով։

ՊԱՇՏՕՆԱԿԱՆ ՋԵԿՈՒՑՈՒՄ

«Եգիպտոսի Խտիվ Բարձր. Աբպաս Հիլմի փաշա երէկ, Ուրբաթ, Կայս. Պալատ երթալով, պատիւ ունեցաւ ներկայանալու ՎԵՀ. ԿԱՅՍԵՐ, և արժանանալով Բարձր. մեծարանաց, Կայս. Թոյլտուութեամբ մեկնեցաւ Եւրոպայի ջերմուկները։»

«—Երէկ, Ուրբաթ, Սէլամլըքի արարողութենէն վերջ, շնորհուած Կայս. Թոյլտուութեամբ, Աւստրեւմաճառ դեսպան Պառօն Քալիչէ պատիւ ունեցաւ ոչ—պաշտօնապէս ներկայանալու ՎԵՀ. ԿԱՅՍԵՐ։»

ԵԳԻՊՏՈՍԻ ԽՏԻՎ Բարձր. Աբպաս Հիլմի փաշա, որ Պոլիս եկած էր իր յարգանքները մատուցանելու յառ Կայս. Գահոյից, երէկ Եւրոպա մեկնեցաւ Արեւելեան Ճեպընթաց կառախումբով։ Նորին Բարձրապատուութիւն նախ և առաջ Կայս. Պալատ գնաց հիւրամեծար Կայս. Թիկնապահ Հիւսնի փաշայի հետ, և պատիւ ունեցաւ ներկայանալու ՎԵՀ. ԿԱՅՍԵՐ, և արժանացաւ թանկագին մեծարանքներու։ Ցուղարկ գացին Բ. Սենեկապետ Նուրի փաշա, հիւրամեծարները, Զէթինեէի ռուս դեսպան Մ. Մագսիմով, Անգլ. դեսպանատան առաջին թարգմանը, Րումելիի Երկաթուղեաց Ընդհ. Տնօրէնը։ Բարձր. Խտիվին հետ Եւրոպա մեկնեցան նաեւ իր հետեւորդները։

ԱՊԱՔԻՆՈՒՄ.— Կայս. Թիկնապահ Ֆերիգ Ֆեհիմ փաշա, որ տկար էր քանի մը օրէ ի վեր, ապաքինեցաւ, և երէկ ներկայ ըլլալով Սէլամլըքի արարողութեան, արժանացաւ Կայսերական մեծարանաց։

ՎԻԼՀԷԼՄ ԿԱՅՍՐ յանուն իր և Կայսուհիին հեռագիր մ'ուղղեց Կարոլ Թագաւորին, խնդակցութիւն յայտնելով Քէօսթէնճէ—Պոլիս ընդծովեայ հեռագրաթելին բացման առթիւ, և յոյս յայտնելով թէ այս հեռագրապարանին հաստատմամբ ևս առաւել ամրանան Գերմանիոյ և Ռումանիոյ բարւոք յարաբերութիւնք։

ՊՈՒԼԿԱՐ ԱՒԱԶԱԿՆԵՐԸ.— Նէվրոքօբի շրջականներն ընդհարում մը տեղի ունեցաւ Օսմ. զօրաց և Պուլկար աւազակախումբի մ'իջեւ, ուրկէ սպաննուեցան 4 հոգի, իսկ միւսներն սկսան հալածուիլ։

ՍԵԼԱՆԻԿԻ նաւահանգստին հրամանատար Րասիմ փաշա թորփիլահալածով մը քննական պտոյտ մը կատարեց անցեալները Գաղրին, Փափաս Քէօրրիւ, Են., և դարձաւ Սելանիկ։

ԳԵՐՄԱՆ կառավարութիւնը «Բրուսիական Թագ» պատուանշանը տուաւ Ս. Ռաղչ. ընդհ. քննիչ Տուգա փաշայի։

ԵՐԿՐԱՇԱՐԺ.— Մայիս 19ին երկրաշարժի ցնցում զգացուեր է Շքոտրայի մէջ։

ՀԵԼԼԷՆ դեսպան Մ. Կրիբարիս աղջի օր տեսակցեցաւ Ցունաց Ս. Պատրիարքին հետ։

ԿԱՅՍ. Զինուորական Վարժարանէն այս տարի սպայութեան աստիճանաւ շրջանաւարտ 50 հոգի, որ պաշտօնի կոչուած են Բ. (Էտիրնէ) և Գ. (Մանասըր) զօրաբանակներուն մէջ, երէկ Արեւելեան Ճեպընթացով մեկնեցան իրենց պաշտօնատեղին։

ՆՈՐ ՊԱՀԱԿԱՆՈՑ.— Տիարպէքիրէ երեք ժամ հեռու Գարաքէօյի կարեւորութեան պատճառաւ, 5400 ղրուշ ծախքով պահականոց մը պիտի շինուի հոն, ոստիկան զինուորներու համար։

ԱՐԿԱԾ ԹԷ ՈՃԻՐ.—Քիւչիւք Մուսթաֆա փաշա, Մուսթաֆա անուն մէկու մը աղջիկը մեռած ըլլալով, բողոք բար

ձաւ ոստիկանութեան թէ աղջիկը զոհ գնաց դրացի Ֆաթմա անուն կնոջ մը վայրագութեան, որ պաղ ջուր թափելով անոր վրայ, վախցուցած էր զայն, և այսպէս պատճառ եղած էր անոր մահուան։ Դիազննութիւն պիտի կատարուի։

ԽՈՒԺԴՈՒԺ ՈՃԻՐ.—Պալաղիսի բնակիչներէն Առաքէլ աղա Շէկոյեանի տունը գիշեր ատեն չարագործներ մտնելով, վիրաւորեր են Առաքէլ աղան, և սպաններ են մայրը։ Չարագործները ձերբակալուեր են։

ՔՐՈՆԻԿ ՀԱՅ ԵԿԵՂԵՑՒՈՅ

Մայիս 6ին, Ամենայն Հայոց Ս. Հայրապետին պատուիրակները, Տ. Գէորգ Արք. Սուրէնեան, և Տ. Տ. Յուսիկ և Խորէն Վրդ.ները ներկայացան Կովկասի փոխարքայ Վարանցով Տաշքով կոմսին, և բարի գալուստ մաղթեցին ի դիմաց Ն. Ս. Օծութեան։ Սուրէնեան Սրբազան, կարճ ճառ մը խօսելով, յայտնեց Ս. Հայրապետին բարեմաղթութիւնները և յոյսն ու ակնկալութիւնը՝ Եկեղեցւոյ և դպրոցի գործերուն շուտափոյթ կարգադրման համար։ Փոխարքան շնորհակալութիւն յայտնեց, և ծանոյց թէ ի մօտոյ անձամբ պիտի այցելէ Ս. Հայրապետին՝ Ս. Էջմիածնի մէջ։

—Ս. Հայրապետը մի քանի օր Ալեքսանդրապոլ գնաց, յետոյ Ս. Էջմիածին դարձաւ։

—Ռուս օրագիրը կ'ծանուցանէ թէ Կովկասի սահմաններէն տարագրուած Հայ հոգեւորականներուն խնդիրն այս պահուս վերաքննութեան ենթարկուած է Կովկասի նոր վարչութեան կողմէ, և արդէն մի քանին ազատ արձակուած են։

—Մայիսի 2ին, երբ Կովկասի փոխարքան Նոր Նախիջեւանի կայարանէն կ'անցնէր դէպի Տփղիս, հոն տարագրուած անձինք խնդրագիր մը մատուցին որ վերաքննուին իրենց դատերը։ Փոխարքան ամենուն ալ խնդիրքն ընդունեց։ Հոն գտնուող Տիկին Ամիրխանեան ալ նոյն մօտք աղերսագիր մը տուաւ կոմսուհիին, որ անմիջապէս խօսեցաւ իր ամուսնոյն, և գոհացում տրուեցաւ։ Հայերը մեծ պատիւներ ըրին փոխարքային ու իր տիկնոջ, որք կրկին և կրկին իրենց շնորհակալութիւնն յայտնեցին։

—Կ'ըսենք թէ մինչեւ ցայսօր Տ. Ղեւոնդ Վրդ. պատասխան չէ ղրկած Խառն Ժողովոյ կողմէ իրեն գրուած պաշտօնական հրաւէրին, բայց լուր տրուեր է թէ հաշիւները պիտի մատուցանէ։ Եթէ մինչեւ Դշ. ղրկէ, նոյն օրը Ս. Պատրիարք Հայրը Խառն Ժողով պիտի գումարէ։ Ապա թէ ոչ, առաջիկայ Դշ. Ժողով պիտի չգումարուի, և Ս. Պատրիարքն Ազգ. Հիւանդանոցի մէջ նոր շէնքին հիմնարկէքը պիտի օրհնէ։

—Ուսումն. Խորհրդոյ երէկի նիստին որոշումները. — Խորհուրդը շարունակելով կրթ. ծրագրին վերաքննութեան մասին իր խորհրդակցութիւնները, իր մէջէն մասնաժողով մը կազմեց սահմանելու դասարկաներուն և շաբաթական որոշեալ ժամերու սահմանին մէջ պատրաստելու համար առաջադրեալ տեսութեամբք կրթական ծրագիրը։—Ս. Պատրիարք Հայրը գրով մը, Նպաստից Յանձնաժողովոյ որոշման համաձայն, ուղարկած էր Մայրենի լեզուի ընթերցանութեան Միջին դասընթացի ուսանողաց համար պատրաստուած երկհատոր ձեռագիրներն և կ'յանձնարարէր քննել, և սահմանելով բարեփոխութիւնները վաւերացնելու վերադարձնել։ Խորհուրդն որոշեց ի գործ դնել կանոնական գործողութիւնները։—Տէր և Տիկին Հ. և Ջ. Ասատուր «Թանգարան Հատընտիր Հատուածներու» անունով Միջին դասընթացի ուսանողաց համար ընթերցանութեան գիրք մը պատրաստած ըլլալով, Խորհուրդն որոշեց կանոնական գործողութեանց ենթարկել։—Ս. Պատրիարք Հայրը գրով մը կ'ծանուցանէր թէ Խորհրդոյ կողմէ մատուցուած առաջարկութեան վրայ, ստանալէ յետոյ նաև ուսուցչաց Օգնութեան Սնտուկի Հոգաբարձութեան կարծիքը, Քաղաքական Ժողովոյ որոշմամբ, արժան դատած է որ նոյն Սնտուկի գործառնութեանց շրջանակն ընդարձակելու համար մայրաքաղաքիս Ազգ. վարժարանաց կրթական պաշտօնեայք իրենց թոշակին համեմատութեամբ թեթեւ վճարում մ'ընեն նոյն սնտուկին, այն է՝ մինչեւ 300 ղրշ. թոշակ ստացողներն 100ին 20 փարա, աւելի առնողներն 100ին 40 փարա թողուն իրենց ամսականներուն վրայ, և Թաղ. Խորհուրդներն ալ այդ թողեալ դրամին համաչափ գումար մ'ալ եկեղեցւոյ սնտուկէն բարդեն անոր վրայ և հաւաքածոյ արդիւնքն ամսէ ամիս հաշուեգրով մը հասցնեն ուղղակի ուսուցչաց Օգնութեան Սնտուկի Հոգաբարձութեան։ Ն. Սրբազնութիւնը կ'յաւելուր թէ այս տնօրինութիւնը շրջաբերական գրով մը արդէն մայրաքաղաքիս Թաղ. Խորհուրդներուն ծանուցուած և յանձնարարուած ըլլալով, գործադրութեան դնել զայն Մայիս ամսէն. Խորհուրդն ընթերցաւ սոյն պաշտօնագիրն և որոշեց արձանագրել։—Ըստ հրաւէրի, ուսուցիչ Միսաք էֆ. Սուրեան ներկայացաւ և Ատենապետ պէյը, յանուն Խորհրդոյ, յայտարարեց իրեն թէ Կրթ. Ծրագրի մասին իր ըրած հրատարակութեանց մէջ կարգապահութեան հակառակ անպատշաճ լեզու գործածած է հանդէպ Ուսումն. Խորհրդոյ և իր անդամոց ոմանց, և դիտել տուաւ որ թէեւ կրնայ իբր հրապարակագիր կրթական խնդրոց մասին իր կարծիքներն հրատարակել, սակայն պէտք է որ զգուշանայ այսուհետև պաշտպանութեան հակառակ լեզու մը գործածելէ, ազդարարելով միանգամայն որ եթէ շարունակէ նոյն ոճով գրել, հետեւանքն իրեն համար նպաստաւոր չի կրնար ըլլալ։

—Սպերէ կ'գրեն մեզ.—«Վիճակիս քահանայական դասուն անբաւականութեան պատճառաւ տեղացիք հոգեւոր մատակարարութենէ զուրկ կ'մնային, ուստի երեք ընծայացուներ ղրկուեցան ի Տրապզոն, Տ. Ներսէս եպսկ. Ասլանեանէ քահանայ ձեռնադրուելու համար։»

—Սամաթիոյ Աղքատախնամը շնորհակալութեամբ կ'ծանուցանէ որ Այրի Տիկին Տիրուհի Մ. Թագուրեան 5 Օսմ. ոսկի, Տէր և Տիկին Ս. Գալսէրլեան 5 Օսմ. ոսկի և Տէր և Տիկին Միհրան Յովակիմեան (ի Բարիզ) 2 Օսմ. ոսկի նուիրած են։

— Թաղիս Ս. Յովհ. Աւետ. Եկեղեցւոյ տարեդարձը, Ս. Պատրիարք Հօր հաւանութեամբ, այսուհետև պիտի կատարուի ամէն տարի Յիսնաց վերջին կիրակին։ Այս առթիւ, ըստ փափաքանաց Թաղ. Խորհրդոյ և ըստ խնդրանաց ծանօթ վաճառական Մարտիրոս էֆ. Թէլեանի, հանդերձեալ է Ն. Սրբազնութիւնն յառաջիկայ կիրակի, Մայիս 22, Ս. Պատարագ մատուցանել և իր հոգեւոր քարոզութեամբ մխիթարել բարեպաշտ ժողովուրդը։ Յաւարտ Պատարագի, հոգեհանգստեան պաշտօն պիտի կատարուի Թէլեան գերդաստանի ննջեցելոց հոգւոց ի հանգիստ։

Ի դիմաց Թաղ. Խորհրդոյ Կէտիք Փաշայի
Ատենադպիր Ատենապետ
Աւետիս Մինասեան Յովհ. Փափազեան

Ծանօթ.—Սկզբնաւորութիւն ժամերգութեան ի ժամ $11^1/_2$, Ս. Պատարագ՝ 2։

— Յառաջիկայ կիրակի, Մայիս 22, Թաղիս բարերար Միքայէլ էֆ. Յակոբեանի մահուան տարելիցին առթիւ, ի նշան երախտագիտութեան ընդհանուր Սամաթիացւոց, Պատր. Փոխանորդ Տ. Գաբրիէլ եպսկ. Ճէվահիրճեան, հանդերձեալ է Ս. Պատարագ մատուցանել Ս. Եկեղեցւոյս մէջ ի հանգիստ հոգւոյն։ Յետ Ս. Պատարագի հոգեհանգստեան պաշտօն պիտի կատարուի հանգուցեալին գերեզմանին վրայ, զոր ի գիտութիւն բարեպաշտ ժողովրդեան կ'ծանուցանենք։

Ի դիմաց Թաղ. Խորհրդոյ Սամաթիոյ
Ատենադպիր Վ. Ատենապետ
Գ. Հայոցեան Անթոն Ասլանեան

Ծանօթ.—Սկզբնաւորութիւն ժամերգութեան ի ժամ 11.30, Ս. Պատարագ՝ 1.30։

ԱՅՍՕՐՈՒԱՆ ՀԵՌԱԳՐԵՐ

Կ. ՊՈԼՍՈՅ ԳՈՐԾԱԿԱԼՈՒԹԵԱՆ

ՄԵԾՈՒԹԻՒՆ ՌՈՒՍԱԿԱՆ ՁԱԽՈՂՈՒԹԵԱՆ

ՊԱՇՏՕՆԱԿԱՆ ՏԵՂԵԿԱԳԻՐՔ ՌՈՒՍԱՑ

ՌՈԺԵՍՏՎԵՆՍՔԻ ՀԱՇՈՒԵՎԱՐՔ

ՆԷՊՈԳԱՏՈՎ Կ'ԱՄԲԱՍՏԱՆԷ ԻՐ ՄԵԾԸ

ՊԵՏԵՐՍՊՈՒՐԿ, Յունիս 2.— Պօլվէ Թորփիլանաւին հրամանատար տեղակալ Տուրնօվօ հետեւեալ հեռագիրը ղրկած է Ծովապետ մեծ դուքս Ալէքսիյի. — «Վլատիվոստոք, Յունիս 1.— Մայիս 27ին բաժնուեցայ նաւատորմէն և նոյն օր կէսօրին մէջ էին բացի Պէտովի Սուվորով և Օսլեաբիա զրահաւորներէն, նաւատորմին միւս բոլոր մարտանաւերը։ Զօրս դիւ նախեցայ տեսնելու համար Պէտովի Սուվորովն և Օսլեաբիան, բայց չկրցայ տեսնել։ Անկից ի վեր անոնցմէ ո և է լուր չէր ստացած։ Ճամբորդութեանս միջոցին, Օսլեաբիայի մարդոցմէն 160 սպայ և նաւազ ազատեցի։ Ասոնք իսկ իմաց տուին թէ Օսլեաբիա ընկղմեր է։ Օսլեաբիայի մարդիկն ազատած միջոցիս թշնամի ռումբերէ ծանրապէս վնասուեցաւ Թորփիլանաւս, որով ստիպուեցայ բաժնուիլ Նաւատորմէն և ուղղել դէպ ի Վլատիվոստոք, բայց մարտանաւը ծանրապէս վնասուած ըլլալով, եւ վախնալով որ կ'ընկղմի, ի հարկին զայն կարենալ խրեցնելու համար, Ճարոնի եզերքներուն մօտէն անցայ։ Որպէս զի Ճաբոնցիք մեզ չճանչնան, սպիտակ ներկեցինք մեր Թորփիլանաւին ծխնելոյզն և կարեցինք կայմը։ Մայիս 30ին մեր մարտանաւուն երկրորդ կաթսան պայթեցաւ. ա՛լ հինգ մղոնէ աւելի տեղ չէինք կրնար կարել։ Մեր ածուխն սպառած էր, վառեցինք ինչ փայտեղէն առարկայ որ կար, եւ վերջապէս Մայիս 31ի առտուն այնքան մօտեցանք Վլատիվոստոքի նաւահանգստին որ կրնայինք հեռագրաւ հաղորդակցիլ։»

ԼՈՆՏՐԱ, 2.—Թօքիոյէ կ'հեռագրուի Տէյլի Էքսբրէսի.—Ընկղմեալ Պօրօտինօ զրահաւորին սպաններէն մէկն հետեւեալը կը տեղեկագրէ.—«Նաւամարտն սկսելուն պէս Շիքիշիմա զրահաւորին կողմէ արձակուած ռումբերը ծանրապէս վիրաւորեցին Պօրօտինօն։ Ռոժտեստվենսքի մեր մարտանաւին եկաւ և անոր մէջէն վարեց գործողութիւնները։ Քիչ վերջը Շիքիշիմա և Ֆուճի ճարոնական զրահաւորներն համախումբ սարսափելի կրակ մը բացին մեր մարտանաւուն դէմ, որ բազմաթիւ հարուածներ ընդունեց։ Ճաբոնական ռումբ մը նախ և առաջ սպաննեց և վիրաւորեց 12 հոգի. ապա երկու ռումբեր անգործածութեան դատապարտեցին Պօրօտինօյի երկու թնդանօթներն և սպաննեցին 18 հոգի։ Քիչ վերջը Պօրօտինօի մէջ սարսափելի նախճիր մը սկսաւ։ Ծով. Ռոժտեստվենսքի եւս վիրաւորուեցաւ և ռուս թորփիլահալած մը փոխադրուեցաւ։ Քիչ վերջը Պօրօտինօ կրակ առաւ, բայց հակառակ ասոր՝ յամառօրէն շարունակեցինք կռիւը, թէեւ ամէն յոյս կորսած էր և իր 800 նաւազներէն 400 հոգի սպաննուած և վիրաւորուած էին։ Ճաբոնական Թորփիլանաւերու տորմիղն իրիկուան յարձակեցաւ Պօրօտինօի վրայ, որ ընկղմեցաւ պայթման մը հետեւանօք։ Իր նաւազներէն 40 հոգի միայն ազատուեցան։

ԼՈՆՏՐԱ, 2. — Թօքիոյէ կ'հեռագրուի Ռէօթէրի. — «Զուշիմայի նաւամարտին մէջ Ռուս կորուսին 7,000—9,000 հոգի, առանց հաշուելու գերիները։ Ռուսք բազմաթիւ դիակներ նետուեցան Ճաբոնի մօտակայ կղզիներուն վրայ։ Ճաբոնցիներէն մեռան միայն 113 հոգի և վիրաւորուեցան 624 հոգի, մէջն ըլլալով նաեւ սպաները։

ՊԵՐԼԻՆ, 3.—Բեռլիներ Թագըպլաթ կը հեռագրուի Լոքալ Անցայկեռի թէ Ցարը բացարձակապէս կ'մերժէ հաշտութեան ո և է խօսք լսել։ Նիքոլա Բ. յայտարարեր է թէ Ճաբոնցւոց կողմէ պահանջուած տուգանքը բաւական է նոր տորմիղ մը կազմելու։ Ցարն յայտարարեր է նաև թէ պատերազմը դեռ պիտի շարունակէ քանի մը տարի, հետեւաբար աւելորդ է միջամտութիւն ի գործ դնել։

ԹՕՔԻՕ, 2.— Պաշտօնական հրատարակութենէ մը կ'երեւի թէ Ճաբոնցիք բաւական մեծ կորուստներ ունեցած են Բորդ Արթուրի առջեւ և ցարդ գաղտնի պահուած են։ Անցեալ տարի ականներու զարնուելով ընկղմեր են Եաշիմա մեծ զրահաւորն և Դաքասակօ յածանաւը։ Զուշիմայի նեղուցին մէջ Ճարոնցիք ունէին 22 զրահաւոր և առաջնակարգ յածանաւ, և երկրորդական յածանաւեր, որք չինական պատերազմէն առեն գերի բռնուած էին։

ՆԻՒ ԵՈՐՔ, 2.— Ֆրանսայի և Ճաբոնի դեսպանները տեսակցեցան Մր. Ռուզվէլդի հետ։ Այնպէս կ'կարծուի թէ ամերիկեան Կառավարութիւնը Ֆրանսայի հետ համախորհուրդ ձեռնարկներ պիտի ընէ հաշտութիւն կնքելու համար։ Ամերիկեան մամուլը կ'յայտարարէ թէ Ամերիկա իր դիրքով ամէնէն յարմարն է միջնորդութիւն մ'ի գործ դնելու համար։

ԲԱՐԻԶ, 2.—Ռուս դեսպան Մ. Նելիտով այսօր տեսակցեցաւ Մ. Տելքասէի հետ։ Կ'ըսուի թէ դեսպանը խնդրեց որ Ֆրանսա միջնորդէ, որպէս զի զինադադար մը կնքուի, և Ֆրանսա ասոր վրայ Անգլիոյ դիմեց, կ'ըսուի։

ՊԵՐԼԻՆ, 2.—Օսմ. պատուիրակութիւնն այս առտու հոս հասաւ։

ՊԵՏԵՐՍՊՈՒՐԿ, —Արտաքին գործոց պաշտօնատունը կ'հերքէ թէ Զէմսքի Սօպօրն հրաւիրուած ըլլայ նիստ գումարել։

ԱՀԱՒՈՐ ԵՐԿՐԱՇԱՐԺ

ՉԷՔԻՆԷՅ, 2.— Երկրաշարժի զօրաւոր ցնցումներ զգացուեցան Շքոտրայի մէջ. մեծ վնաս կայ։ Շատ տուներ փլան և բազմաթիւ տուներ անբնակելի դարձան։ Ցարդ փլատակներուն տակէն հանուեցան 103 դիակ և 250 վիրաւոր։

ՆԱՍԻՕՆԱԼԻ ԳՈՐԾԱԿԱԼՈՒԹԵԱՆ

ՊԵՏԵՐՍՊՈՒՐԿ, Յունիս 2 (Պաշտօնական).— Ադմիրալ Նեպօկատով յածանաւուն հրամանատար նաւապետ Ռոտինով կ'տեղեկագրէ Մօսքէ՝ ռուս ծովային պաշտօնատան Յունիս 2 թուով.—«Իմ յածանաւս Մայիս 27ին մասնակցեցաւ Զուշիմայի նաւամարտին, և մնացեալ նաւաբաժնին հետ կ'շարունակէր ճամբան գիշեր ժամանակ, երբ յարձակում կրեց բազմաթիւ Թորփիլանաւերու կողմէ։ Առաջին ճեղքուածք մը բացուեցաւ յածանաւուն կենսական մասերուն վրայ, և Ադմիրալ Նեպօկատով ծովամոյն եղաւ Զուշիմա կղզիին մօտ։ Նաւազներն ու սպաներն ազատուեցան ճարոնական յածանաւու մը կողմէ. ես, նաւուղիղ սպայն և տեղակալ Քիւշովսքի հետ չուզեցի դուրս ելնել մարտանաւէն, և ուշաթափ վիճակի մէջ ազատուեցանք ծրկնորդներուն կողմէ։»

ԼՈՆՏՐԱ, 2.— Արտաքին գործոց նախարար Լորտ Լէնստաուն կարեւոր ճառ մը արտասանեց անգլոճաբոնական դաշնակցութեան վրայ, և յայտարարեց թէ կարեւոր է նորոգել զայն, երկու երկիրներուն համար աւելի վճռական և սերտ կերպով։

ԼՈՆՏՐԱ, 2.— Ծովակալ Ռոժտեստվենսքի, որ ծանրապէս վիրաւորուած էր Զուշիմայի նաւամարտին ժամանակ, և գերի իյնալով փոխադրուած էր Սասեպօյի նաւային հիւանդանոցը, հոգեվարք է։

ՊԵՏԵՐՍՊՈՒՐԿ, 2.—Միքատոյին արտօնութեամբ, Ծով. Նէպոկատով տեղեկագիր մը ղրկեց Ցարին, որով ռուս նաւատորմին պարտութեան ամբողջ պատասխանատուութիւնը կ'վերագրէ Ծով. Ռոժտեստվենսքիի։ Ծով. Նէպոկատով կ'ըսէ թէ ռուս նաւատորմը պարտուեցաւ Ծով. Ռոժտեստվենսքի անկարողութեան և անհեռատեսութեան պատճառաւ։ Ծով. Ռոժտեստվենսքի ալ տեղեկագիր մը պիտի ղրկէ, երբ ապաքինի։ Այս տեղեկագրին կ'սպասուի անհամբերութեամբ։

ՊԵՏԵՐՍՊՈՒՐԿ, 2.—Թէեւ հաշտութեան զրոյցներ կ'ըլլան, բայց պատերազմը շարունակելու կուսակիցները կ'յայտարարեն թէ պէտք է պայքարը շարունակել, մինչեւ որ Ռուսիա տանի վերջնական յաղթութիւնը։ Այս գաղափարին պաշտպան կ'հանդիսանայ Նովոյէ Վրէմիա, որ կ'ըսէ թէ Ռուսիոյ պատիւը կ'պահանջէ պատերազմը շարունակել։

ԲԱՐԻԶ, 2.—Վերջին օրերս ստացուած հաւաստի լուրեր կ'ըսեն թէ Ռուսք Զուշիմայի նաւամարտին մէջ կորսւսին 9,000 հոգի։ Ասոնց մէջ չեն գերիները։ Վիրաւորեալք աւելի խեղդուած կան։ Ուրիշ հեռագիր մը կ'ըսէ թէ առաջուց կարծուածէն շատ աւելի մեծ է Ռուսաց կորուստը. բաց ի գերիներէն, Ռուսք կորսուին 10 հազար հոգի, մէջն ըլլալով նաև վիրաւորեալները։

ՈՒԱՇԻՆԿԹԸՆ, 2.—Թօքիոյէ կ'հեռագրուի թէ Զուշիմայի նաւամարտին մէջ Ճարոնցիներէն սպաննուեցաւ 130 հոգի, և վիրաւորուեցաւ 430 հոգի։

ԼՈՆՏՐԱ, 2.—Ճարոնական դեսպանատունը կ'հաղորդէ լրագիրներուն թէ վերջին նաւամարտին մէջ Ճարոնցիներէն սպաննուեցան 130 սպայ և նաւազ, և վիրաւորուեցան 624 սպայ և նաւազ։

ԼՈՆՏՐԱ, 2.—Սթէնտըրտ Նիւզի Թօքիոյի թղթակիցը կ'հեռագրէ.—«Վերջին նաւամարտին մէջ ամէնէն շատ վնասուեցաւ Թօկոյի մարտանաւը, Միքասա զրահաւորը, որ ունի 15,440 թօնօ տարողութիւն և 741 նաւազ։ — Տէյլի Թէլէկրաֆի Թօքիոյի թղթակիցը մանրամասնութիւններ կ'հաղորդէ իր թերթին՝ վերջին նաւամարտին վրայ, եւ կ'ըսէ թէ ծովակալ Թօկոյի մարտանաւը, Միքասա զրահաւորը, Մայիս 27ին, շաբաթ օր, ցերեկ ատեն տեղի ունեցած ընդհարման միջոցին, շարունակ Ռուսաց կրակին տակ մնաց. ծովակալ Թօկօ ինքն իսկ անձամբ վարեց բոլոր գործողութիւնները, և ասոր համար է որ իր մարտանաւը վնասուեցաւ։— Թօքիոյէ կ'հեռագրուի.—«Ծովակալ Թօկօ նաւամարտէն առաջ ճառ մը խօսելով իր մարդոց, յայտարարեց թէ ամբողջ հայրենիքին ուշադրութիւնը կեդրոնացած է ճարոնական նաւատորմին վրայ։ Ճաբոն կ'սպասէ որ ամէն մարդ իր պարտականութիւնը կատարէ։» Թօքիոյի զինուորական քննադատն երկար յօդուած մը գրած է Զուշիմայի նաւամարտին վրայ, որուն մէջ կ'ըսէ թէ Ճարոնցիք զանիկա շահեցան շնորհիւ ծովակալ Թօկոյի արտակարգ հնարամտութեան, ռազմագիտութեան և հեռատեսութեան. ծովակալ Թօկօ անձնապէս ալ քաջալերեց իր մարդիկը, իր մարտանաւն ամենամեծ վտանգներու ենթարկելով, որով խրախուսեց միւս հրամանատարները։ Թօքիոյի զինուորական քննադատը, կ'գովէ ուղղակի ծովակալ Ռոժտեստվենսքիի հրամանին տակ գտնուող ռուս մարտանաւերու մարտը ընթացքը, բայց սաստիկ կ'քննադատէ ծովակալ Նէպոկատովը և իր սպայակոյտն որ առանց լուրջ դիմադրութեան անձնատուր եղան։ Թօքիոյի զինուորական քննադատը կ'ըսէ թէ ծովակալ Նէպոկատով այնքան դիւրաւ անձնատուր եղաւ որ լուրջ կասկածներ կ'ծանրանան իր վրայ։

ԼՈՆՏՐԱ, 2.— Թօքիոյէ կ'հեռագրուի.—Ծովակալ Թօկօ Զուշիմայի նաւամարտին սկիզբն իսկ պաշարողական շարժում ի գործ դրաւ ռուս նաւատորմին դէմ. Ռուսերը փորձեցին կտրել անցնիլ ճարոնական պաշարողական գիծը, և փախչիլ դէպ ի Վլատիվոստոք. տես՝ այն ատենն է որ ճարոնական խոյզը մարտանաւերու եւ թորփիլանաւերու սաստիկ կրակին տակ պնդեց ծովամոյն եղան։ Լուր կը տրուի թէ ծովակալ Ռոժտեստվենսքիի ծրագիրն էր ըստ կարելւոյն քիչ կորուստով հասնիլ Վլատիվոստոք. իսկ ծովակալ Թօկօ հաստատապէս մտադրած էր չթողուլ որ ռուս ո՛ և է մարտանաւ կարենայ հասնիլ հոն, և նաւամարտէն առաջ ճարոնական նաւատորմին մարդոց ուղղած ճառով յայտարարեց թէ իրենց ջանքը պէտք է ըլլայ չթողուլ որ ռուս մարտանաւերը պրծին ճարոնական մարտանաւերու ձեռքէն։ —Ճարոնցիք հիմա յայտարարեցին թէ Բորդ Արթուրի պաշարման ժամանակ եօթն մեծ մարտանաւ կորսուեցին. ցարդ գաղտնի պահուած էր այս լուրը, զի կ'վախցուէր որ անոր հրատարակումը գէշ արդիւնք կ'ունենայ։ Սթէնտըրտ Նիւզի Թօքիոյի թղթակիցը կ'հեռագրէ թէ Ճարոնցիք կարծուածէն շատ աւելի փոքրաթիւ մարտանաւերով մղեցին Զուշիմայի ծովամարտը։ Հիմա հաւկցուեցաւ որ Բորդ Արթուրի առջեւ ականահար ընկղմած էին Եաշիմա զրահաւորն և ուրիշ 5 յածանաւ և զրահաւոր։

ԼՈՆՏՐԱ, 2.—Շանկայէ կ'հեռագրուի թէ Ծովակալ Թօկոյի փայլուն յաղթանակը մեծ ուրախութիւն պատճառեց Չինու ամէն կողմը։ Շանկայի առեւտրական աշխարհին մէջ շատ մեծ է խնդութիւնը։

ՊԵՏԵՐՍՊՈՒՐԿ, 2.—Վլատիվոստոքէ կ'հեռագրուի.—«Զուշիմայի նաւամարտը մղուած ժամանակ նաւահանգիստէն դուրս ելաւ Վլատիվոստոքի նաւաբաժինը, երկու յածանաւ և երեք թորփիլահալած, միացնելու համար Պալդիկի տորմիղին. բայց երբ լուր եկաւ թէ ռուս նաւատորմը պարտութեան մատնուեր է, Ծովակալ Եէսէն անմիջապէս շոգենաւ մը ղրկելով նաւաբաժնին ետեւէն, զայն ետ կանչեց։ Մարտանաւերն անմիջապէս դարձան։»

ՀԱՄՊՈՒՐԿ, 2.—Ռուս կառավարութիւնը 25,000 թօնօ ածուխ յանձնարարած էր տեղւոյն վաճառականներուն Լիպաւա յանձնելի. բայց Պալդիկի նաւատորմին պարտութենէն վերջ, ռուս կառավարութիւնը ջնջեց նախապէս կնքուած պայմանագիրը, և իմացուց վաճառականներուն որ ա՛լ հարկ չկայ ածուխը ղրկելու։

ՊՈՒՔՐԷՇ, 2.—Տէյլի Տէլեկրաֆ մարտանաւուն մէջ կ'գտնուէր տեղւոյս ռուս դեսպանին միամօր զաւակը, որ մեռաւ նոյն մարտանաւուն սպաներուն հետ։ Կարոլ Թագաւորն այս առթիւ ցաւակցութիւն յայտնեց դեսպանին։

ՊԵՐԼԻՆ, 2.—Վիլհէլմ կայսր ցաւակցական հեռագիր ուղղեց Ցարին, ռուս նաւատորմին պարտութեան առթիւ։

ԼՈՆՏՐԱ, 2. —Զինական իշխանութիւնք զինաթափ ըրին Վուզունկ գտնուող ռուս նաւերը, որոց կարեւոր կազմածները վերցուցին։—Թօքիոյէ կ'հեռագրուի թէ ճարոնական կառավարութիւնը անմիջապէս կ'աշխատի ճարոնացնելու Քորէան։ Պատերազմին սկիզբէն ի վեր 212 հազար ճարոնցի գաղթական հաստատուեցան Քորէայի միջին եւ հարաւային նահանգներուն մէջ։ Ճարոնական կառավարութիւնն ահագին տարածութեամբ հողեր կ'գնէ, եւ զանոնք կ'բաժնէ գաղթականներուն, փոխարժէքը մաս առ մաս գանձելու պայմանաւ։ Քորէացիք կ'վախնան որ մօտերս երկրին ամէն կողմը ճարոնները հաստատուին։

ԼԱ ՀԷՅ, 2. — Իրաւարար Ատեանն հաշտութեան պայմաններու մասին ծրագիր մը կ'պատրաստէ, վերջ տալու համար ռուսաճարոնական պատերազմին։ Մեծ յոյս կայ որ այս պայմաններն ընդունուին երկու պատերազմիկներէն, զի մեծ խնամքով կ'պատրաստուին, համաձայն՝ պատերազմիկ երկու երկիրներու շահերուն։

ԲԱՐԻԶ, 2.—Ֆրանսական եւ անգլիական կառավարութիւններն որոշեցին միջնորդել ռուսաճարոնական կառավարութեանց մօտ, հաշտութիւն կնքելու համար։

ԼՈՆՏՐԱ, 2.—Թօքիոյէ կ'հեռագրուի թէ Ճարոնցիք կ'պատրաստուին Թանկագին նուէր մ'ընել ծովակալ Թօկոյի, ի ցոյց երախտագիտութեան իր տարած փառաւոր յաղթանակին։ Այժմէն հանգանակութիւններ կ'կատարուին Թօքիոյի մէջ։

ԼՈՆՏՐԱ, 2.—Ճարոնցիք երեք թեւի բաժնուած՝ բուռն թափով յառաջ կ'քալեն։ Ռուսք ամէն կողմէ ետ կ'քաշուին։ Շատ հաւանական է որ Խարպին մօտերս Ճարոնցւոց ձեռքն անցնի։ Զօր. Լինեւիչ վախնալով որ կ'պաշարուի ճարոնական բանակէն, շարունակ ետ կ'քաշէ իր զօրքերը։

ՊԵՏԵՐՍՊՈՒՐԿ, 2 (Պաշտօնական). — Զօր. Լինեւիչ կ'հեռագրէ Ցարին երեկի թուով.—Ճարոնցիք Մայիս 29ին և 31ին յարձակեցան Չինհոյի հովտին մէջ գտնուող մեր զօրաց վրայ։ Ֆունչուլինկէ մինչեւ 13 քիլոմէդր տեղ յառաջ քալեցին։ Իրենց յարձակումներն ետ մղուեցան։ Ֆունչուլինկ մեր ձեռքը մնաց։»

ՀՌՈՄ, 2. —Սոֆիայի հեռագրական գործակալութիւնը կ'ծանուցանէ թէ երկրաշարժի զօրաւոր ցնցում մը զգացուեցաւ Ադրիականի արեւելեան եզերաց վրայ. հարիւրաւոր մարդիկ մեռան և վիրաւորուեցան։ Ահագին վնաս կայ։

ԼՈՆՏՐԱ, 3. — Նիւ Եորքէ կ'հեռագրուի թէ սարսափելի ուրական մը անհաշուելի վնաս պատճառեց Մանիթօպայի մէջ (Գանատա)։ Մարդու կորուստ չկայ։

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

(ԼՈՒՐԵՐ ԱՅՍՕՐՈՒԱՆ ԹՂԹԱՐԵՐՈՎ. ՅՈՒՆԻՍ 1.)

ՆԱՒԱՄԱՐՏԻՆ ՄԱՆՐԱՄԱՍՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

ԹՕՔԻՕ, Մայիս 31. — Հետեւեալ մանրամասնութիւններն են Զուշիմայի նաւամարտին.—Ադմիրալ Նախիմոֆի նաւապետն որ Օզագօյի մէջ է այժմ իբր գերի, հետեւեալը կ'պատմէ.—Շաբաթ առտու ժամ 6.27ին յանկարծ թշնամւոյն հանդիպեցանք, երբ Զուշիմայի արեւելեան նեղուցէն պիտի անցնէինք։ Իմ նաւս ընկղմեցաւ ժամ $7^1/_2$ին. կարծեմ թէ թորփիլահար եղաւ։ Նաւուն 600 մարդոցմէն շատերը ծովամոյն եղան։ Ողջ մնացողներն ալ ազատարար գօտիներու շնորհիւ ազատեցան։ Ես իսկ լողալով ազատուեցայ և ժամ 12.25ին ճարոնական ձկնորսանաւ մը իր մէջ առաւ զիս։»

Նաւապետը կ'պատմէ նաև Բիանքօլոյի խարակներուն մօտ տեղի ունեցած կռիւ մը զոր դիտելու առիթ ունեցած էր։ «Ռուս մարտանաւերը շրջապատուեցան և սոսկալի ռմբաձգութեան մը ենթարկուեցան։ սպաներն ու նաւազներն աննկարագրելի խուճապի մը մատնուեցան։ Միքասա հրաւիրեց զանոնք անձնատուր ըլլալ, և անոնք ալ սպիտակ դրօշ պարզեցին»։ —Շաբաթ առտու Ծով. Քամիմուրա կ'գտնուէր Քորէայի կողմը, Ծով. Ուրիու՝ Իքի կղզւոյն մօտ և Ծով. Թօկօ ալ Հիւսիս. արեւմտեան կողմը, այսինքն հոն ուրկէ փախչիլ կ'փորձէին ռուս նաւերն իրենց ամէն ուժով։ Թնդանօթաձգութիւնն այնչափ ուժով էր որ ճակատամարտի վայրէն 28 ծովային մղոն հեռու Եաթսկալիի մէջ տուները դղրդեցան իրենց հիմերէն։

Ճարոնական մարտանաւերուն մէջ ամէնէն աւելի վնասուողն Ազումի զրահաւորն եղաւ։ Սա կրակէն մէջէն դուրս չելաւ։ Քամիմուրա սակաւաթիւ նաւաբաժին մը կ'հրամայէր, և պարտաւորեցաւ թողուլ որ անցնին ռուսերը։ Ընդծովեայ նաւերը շատ մեծ գործ տեսան. հաստատուեցաւ թէ ծովային կռիւներու մէջ ամէնէն աւելի սոսկալի զէնքերն ատոնք են։ Ռուս նաւատորմին ընկերացող Բոգաթիր փոխադրանաւին սպաներէն մին կ'պատմէ թէ ռուս նաւատորմը 36 նաւերէ կը բաղկանար։ Իր նաւն ընդհարման առաջին վայրկեանէն ծանրապէս վնասուեցաւ, զի կարող չէր ետ դառնալ։ Ռումբ մ'ինկաւ մեքենաներու տեղը, և 56 հոգի ազատարար մակոյկի մէջ ցատկեցին անմիջապէս։ Վայրկեան մը ետքն ընկղմեցաւ նաւը, սոսկալի շառաչիւններով։ Ասիկա տեղի ունեցաւ յետ միջօրէի ժամ $5^1/_2$ին։ Նաւուն հրամանատարն սպաննուեցաւ. երկու նաւապետ ծանրապէս վիրաւորուեցան և երեքն խեղդուեցան։ Նոյն նաւապետը կը պատմէ նաև թէ երեք ռուս նաւեր ալ տեսած է Ճարոնցիներէն պաշարուած, որք մէկ քանի վայրկեանի մէջ ընկղմեցան։

(Die Zeit, Յունիս 1, Եր.)

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼՈՒԹԻՒՆ ԱՌ ԹՕԿՕ

ԹՕՔԻՕ։ Մայիս 31. — Ճարոնի ծովային նախարար Պարօն Եամամօթօ հետեւեալ հեռագիրը ղրկեց առ Թօկօ, ի պատասխանի անոր տեղեկագրին. — Թշնամւոյն Բ. և Գ. նաւաբաժիններն մինչեւ Ծայր. Արեւելք իրենց ընկերացող ամէն դժուարութիւններն յաղթելով գնահատելի կարողութիւն մը ցոյց տուին. բայց ձեր նաւաբաժինը թշնամի նաւերուն արգիլելով որ հասնին իրենց մտադրած տեղին, շփոթութեան մատնեցիք և զրկեցիք զիրենք իրենց ռազմային կարողութենէն։ Ձեր յաղթանակը ասով չի վերջանար։ Դուք գերի վարեցիք նաւաբաժնին վերին հրամանատարը։ Մեր ազգային դատին համար չափազանց բերկրալի է ձեր այսպիսի մեկ յաղթանակը։ Ձեզ կ'ղրկեմ իմ անկեղծ շնորհաւորութիւններս, և այս յարմար առիթով կ'հաշակեմ կայսեր փառքը, և շնորհակալութիւն կ'յայտնեմ Ձեզ և ձեր հրամանին տակ գտնուողներուն երկարամեայ դժուարին ծառայութեանց համար. ցաւակցութիւնս կ'յայտնեմ մեռեալներուն և վիրաւորեալներուն համար։»

ԼՈՆՏՐԱ, Մայիս 31. —Սէուլէ կ'ծանուցանեն թէ Ֆուզանի մօտէն կարելի եղած է տեսնել Թօկոյի սքանչելի գործողութիւնները, որով կատարելապէս շրջապատեց ռուս չորս զրահաւորները։ Ասոնցմէ երկուքը 10 վայրկեանէն ընկղմեցան, մէկը սպիտակ դրօշ պարզեց, և միւսն ալ խրեցաւ։

ԱՐԻԶՈՒԿԱՎԱ ԻՇԽԱՆԻՆ ՊԱՇՏՕՆԸ

ՊԵՐԼԻՆ, Մայիս 31. — Քաղաքիս պաշտօնական շրջանակի մէջ կ'ըսեն թէ Ճարոնցի Արիզուկավա իշխանը գերման գահաժառանգին հարսանեաց հանդէսէն ետք Բարիզ և Լոնտոն պիտի երթայ հաշտութեան բանակցութեանց մասին հրահանգներ տալու համար ճարոնական դեսպաններուն, և ի հարկին մասնակցելու համար այդ բանակցութեանց, որու արտօնուած է Միքատոյի կողմէ։ Մեծ դուքս Վլատիմիրի հետեւորդներուն մէջ կ'գտնուի նաեւ անձնաւորութիւն մը, որ պաշտօն ունի տեսակցիլ Ճարոնցիներուն հետ, և պատրաստել հաշտութեան բանակցութեանց հիմերը։

ՃԱՐՈՆԱՍԷՐ ՑՈՅՑԵՐ Ի ՊԵՐԼԻՆ

ՊԵՐԼԻՆ, Մայիս 31. — Այսօր գարնանային զօրահանդէսէն ետք երբ Ճարոնի զինուորական կցորդն երկու սպաներու հետ ձիով քաղաք կ'դառնար, հոծ բազմութիւն մը եռանդագին ցոյցեր ըրաւ։ Ժողովուրդը «Պանզայ»ներով ողջունեց նաեւ Արիզուկավա իշխանը, որ քաղաքի կառքով մը ետ կ'դառնար հանդէսէն։

ՌՈՒՍ ՆԱՒԱԶՆԵՐՈՒՆ ՎԻՃԱԿԸ

ԲՕՊԷ, Մայիս 31. — Ճարոնցի ձկնորսներ ցամաք կ'բերեն բազմաթիւ ռուսեր զորս փայտի բեկորներու կառչած գտած են ծովու վրայ։ Ռուս նաւազները կ'ըսեն թէ ճարոնցիք իրենց թնդանօթներուն հեռաձգութեան պատճառաւ կարող էին վտանգէ հեռու մնալով հանդերձ սոսկալի կրակ մը տեղացնել ռուս նաւերուն վրայ։ Այս պատճառաւ էր որ ամբողջ ռուս նաւատորմին մեծագոյն մասն այնչափ շուտ վնասուելով խուճապի ենթարկուեցաւ, երբ իր նաւերէն մին յանկարծ թորփիլահար եղաւ։ Շատ նաւերու նաւազներն կատարելապէս խելացնոր վիճակի մէջ և հրամանի չսպասելով՝ մակոյկներու մէջ ցատկեցին։

ՃԱՐՈՆԻ ՍՊԱՌԱԶԻՆՈՒԹԻՒՆԸ

ՆԻՒ ԵՈՐՔ, Մայիս 31. —Ամերիկեան առեւտրական տուներ հինգ միլիոն ոսկիի յանձնարարութիւն ստացան ճարոնի կառավարութենէն, ճարոնի պետական նաւարանին համար ելեկտրական զանազան գործիքներու, մեքենաներու, և այլ պէտքերու համար, անմիջապէս յանձնելու պայմանաւ։

(Pester Lloyd, Յունիս 1. Եր.)

ՍԱԿԱՐԱՆ ՂԱԼԱԹԻՈՅ

ՓԱԿՈՒՄ

Օսմանեան Միացեալ	Օ. Ո.	96 01
Ամէնէն բարձր գին	»	96 12
Ամէնէն վար գին	»	96 01
Րումէլիի Երկաթուղի	Ֆր.	132 75
Ամէնէն բարձր գին	»	133 25
Ամէնէն վար գին	»	132 75
Թրամվայ	»	92 —

ԲԱՑՈՒՄ, 21 Մայիս

Օսմանեան Միացեալ	Օ. Ո.	96 01
» » ժամ 6ին		96 02
Րումէլիի Երկաթուղի	Ֆր.	132 75
» » ժամ 6ին		132 75
Թէմիրի բաժնեթուղթ	»	16 60
Սգիւտար-Քատըգիւղ Զօնկուլտագ Ա.	Ֆր.	309 50
» » » Բ.	»	269 50
Բաղտատ Կ. Պոլսոյ	»	513 —
Անատոլուի երկթ. պրոթ.	»	527 —
» » բաժնթ.	Ա. Ո.	13 57
Օսմ. Ապահովագր. Ընկ.	Օ. Ո.	4 —
Թիւթիւնի բաժնեթուղթ	ղրշ.	782 —
» Ժուիսանս	»	290 —
» պարտաթուղթ	Ֆր.	490 —
Տէրքոսի ջուրի Ընկ.	»	254 50
Պոլսոյ Բարաւայութ	»	635 —
Գանք ու Սալօնիք	»	180 —
Թրամվայ	»	92 —

ՍԹԻԼԱՆՑ

Օսմ. Միաց. 1 օրուան	Օ. Ո.	1.70	1.40
» » 8 »	»	4 —	—
Րումէլիի Երկթ.	Ֆր.	1.25	—

ՕՍՄ. ՊԱՆՔԱՅԻ ՓՈԽԱՆԱԿԱԳԻՐ

ՀՐԱՊԱՐԱԿ

	ՎԱՃԱՌՈՒՄ	ԳՆՈՒՄ
Լոնտոն 3 ամիս	110 25	109 30
» չէք	110 10	109 30
Բարիզ 3 ամիս	22 $73^3/_4$	22 $93^3/_4$
» չէք	22 $83^3/_4$	22 $93^3/_4$
Պերլին մարք	18 58	18 68
Վիեննա քուրոն	21 82	21 92

ԸՆԹԱՑԻԿ ԴՐԱՄՈՑ

Անգլիական ոսկի	ղրշ.	109 34
20 ֆրանքնոց	»	87 11
20 մարքնոց	»	106 25
Քօլ էմբէրիալ	»	89 30
Զրիմէց	»	51 04
Մէճիտիյէ արծաթ	»	108 04
Պէշլիք	»	104 25
Նոր մէթալիք	»	103 20
Րուպլ Թղթադրամ	»	8 66

Անթ. Ա. Անթիպեան, Ղալաթիա.

ԵՒՐՈՊԱԿԱՆ ՍԱԿԱՐԱՆՔ

ԼՈՆՏՈՆ, Յունիս 2

Օսմանեան Միացեալ բաց.		Ա. Ո.	87 63
» » գոց.		»	87 50
Օսմ. Կայս. Պանքա		»	14 37
Եգիպտական Միացեալ		»	105 25
Անգլ. Քօնսոլիտէ		»	90 [illegible]
Չալկար. փոխառ.	1892	»	99 —
Հելլենական Ռենդ	1881	»	42 25
» Մօնօփոլ		»	54 25
Փոխառ. Բաղտատի վրայ		»	25 315
Թրամվայ		»	3 63
Ճարոնական 4 %		»	87 87
Ռուսական		»	87 75
Դրամագլուխ		»	2 $^1/_2$

ՓԱՐԻԶ, Յունիս 2

Օսմանեան Միացեալ բաց.		89 05
» » գոց.		88 85
Րումէլիի Երկաթուղի	Ֆր.	134 50
Օսմ. Կայս. Պանքա	»	615 —
Թէմիրի բաժնեթուղթ	»	391 —
Օսմ. Մաքս. նոր փոխառ. 4%	»	485 —
Ֆրանս. Ռենդ 3 %	»	99 72
Րաւլար Լէօնէ	»	1108 —
Գանք ու Բարսի	»	1410 —
Ռուսական		88 05
Թրամվայ	»	92 75
Փոխառութիւն Գաւառաց 1894	»	485 —
Սպանիական արտաքին	»	91 42
Իտալական Ռենդ	»	106 55
Չէք Լոնտոնի վրայ	»	25 190
Դրամագլուխ Ֆրանս. Պանքայի		3 —

ՊԵՐԼԻՆ, Յունիս 2

Օսմ. Միացեալ		88 20
Չինական փոխառութիւն 1903		88 40
Անատոլուի Երկ. պարտաթ. մարք		104 50
» » բաժնեթ. 60%	»	104 40
Ռուսական 4 %	»	88 —
Րումէլիի Երկաթուղի	»	136 10
Փոխ. Լոնտոնի վրայ 3 ամս.	»	20 365
Դրամագլուխ		3 —

ՎԻԷՆՆԱ, Յունիս 2

Փոխան. Բարիզի վրայ	քուրոն	95 48
» Լոնտոնի վրայ	»	240 40
Րումէլիի Երկաթուղի	»	143 50
Օսմ. Թէմիր	»	363 —
Դրամագլուխ		3 —

ԻԼԱՆ ԶԸՐԱԱԹ ՊԱՆԳԱՍԸՆԴԱՆ

Զըրաաթ Պանգասը խազինէի մէրքէզիէսինէ իւքեօն լիւզումը օլան 4,000 գըյյէ մէշէ քէօմիւրի իլէ քէչալիք մէշէ ճընըրնտան 220 չէքի հաթապ մէվճուտ միւնագասայա վազ խոնըլըրագ չէնէր հալըն 25 ինճի չիհարշանպէհ կիւնի սաաթ 9 աա իհալէի էվվէլիէսի 28 ինճի ճումա իրթէսի կիւնի սաաթ 9ա գադար 100 տէ 5 թէմինաթ գաւչուլը իլէ իհալէի գաթիէսի իճրա գըլընաճաղընտան օտուն իլէ քէօմիւրին պիլիւքսէ վէ եա այրը այրը իթաալընա թալիպ օլանլարըն տէքօղիթօ աղչէսինի միւսթասհապէն մէյզիլի Պանգա խազինէի մէրքէզիէսինէ միւրաճաաթ էյլէմէլէրի իլան օլունուր։ 3—2

19 Մայիս 321

Պտոյտներ Եւրոպայի մէջ

Դ.

ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏԻ ԹԱՆԳԱՐԱՆՆԵՐ

Ճամբորդութիւնը ըմբռնումներուն ընդլայնութեան դասն է:

Նկարչական առաջին թանգարանը որ այցելեցի, Լոնտոնի Ազգային միւզէն էր. իր երեսունըհինգ սրահներուն մէջ հազարէ աւելի իւղաներկ ու մեծադիր պատկերներ կան, որոնք իրաւ է որ մեծ մասամբ անգլիացի ծանօթ վարպետներու վրձինէն են ելած, բայց աւելի պատմական նշանակութիւն մ'ունին ըստ իս: Գրեթէ ամէնքն ալ անգլիական հին ու նոր արքաներու, թագուհիներու, լորտերու, զօրավարներու, քաղաքագէտներու, մեծ մարդերու հեղինակներու, պատմական անցքերու պատկերներ են. մարդ հոդ, անգլիական պատմութեան քննութիւն անցընելիք աչակերտի մը քաղուածք ընելուն երեւոյթը կ'առնէ: Մասնաւորապէս հաճոյք կ'զգամ ԺԹ. դարու մեծ մարդերու և Վիքթօրիա թագուհիին զանազան պատկերները դիտելով, որոնք աւելի մօտիկ ու ծանօթ են ինծի քան հինները: Ցետոյ չուտով կ'երթամ բուն նկարչական թանգարանը, որ իր քսաներկու սրահներուն մէջ ամփոփուած նկարներով լայն գաղափար մը կուտայ այլազան դպրոցներու վրայ: Այդ մասին բաւական հարուստ է և հոլանտական, ֆլամանական, գերմանական, ֆրանսական, սպանիական դպրոցներու նմոյշներէ զատ, ունի նոյնիսկ իտալականին մէկէ աւելի ստորաբաժանումները պարունակող սրահներ, ինչպէս, թօսքանական, վենետիկեան, լոմպարտական, եւն., ուր Միքէլ—Անճելօներու, Գոթիչէլլիներու, Տավինչիներու, Թիցիանօներու, Ռաֆայէլներու և ուրիշներու անունները կ'վխտան: Հոս ալ ոչ պակաս քան հազար հինգ հարիւր մեծ ու պզտիկ պատկերներ, մեծ մասամբ միջազգային հռչակաւորներ ու վրձինի անստգիւտ արտադրութիւններ: Զեզ սպասեր անշուշտ որ ամէնուն վրայ ալ խօսիմ հոս մէկիկ մէկիկ, երբ այնչափ ուրիշ միւզէներ կան տակաւին անդին, որոնց անունները միայն թուելով պիտի կրնայի սիւնակներս լեցնել: Այնչափ հռչակաւոր ու խոշոր պատկերներու մէջէն յիշեմ միմիայն պզտիկ, անշուք պատկեր մը, իտալացի չեմ գիտեր ո՛ր վարպետին կողմէ նկարուած և որուն մ'անկիւնը կծկուած, որ Ցիսուսի buste մը կ'ներկայացնէ և որուն տակը Ecce homo (Ահա՛ մարդը) գրուած է և յատուկ արձանագրութիւն մը կայ ծանուցանող թէ այդ պատկերը Վիքթօրիա թագուհիին կողմէ նուիրուած է միւզէին: Արժանաւոր նուէր՝ չիտակը: Հոն, Ցիսուսի հրեշտակային անմեղութիւնով դէմքին վրայէն ու ճակատին չուրջը, փշապսակ մը կ'դառնայ: Դէմքին ոչ մէկ ջիղը կ'խաղայ կամ կ'ծամածռի, այլ միայն անթարթ աչքերուն մէջ թեթեւ մ'արիւն քալած է լացէն և արցունքի կաթիլներ կ'կազմուին, կ'ուռենան, ու փսորելով կ'հոսին վար այտերէն ու մօրուքէն: Լուռ ու համակերպող Վէհը երբէք այս աստիճան հռչալի կերպով ու կենդանի չէ նկարուած տեղ մը: Օրերով կրնաս դիտել զայն, բայց իսկապէս վաղող արցունքներու տպաւորութիւնը պիտի չցնդի բնաւ, մինչեւ որ ձեռքովդ չջնջես զանոնք, ինչ որ արգիլուած է բնականաբար: Իսկ անգլիական հին ու նոր դպրոցները բովանդակող սրահներուն մէջ ամէնէն աւելի սիրեցի Թըրնըրի սրահն, ուր փոթորիկի ահաւոր ու ծովեզրի grandiose պատկերներ՝ Այվազովսքիին խորհիլ կուտան ինծի:

Անվերսի ու Պրիւքէլի Musée Royalները նուազ միջազգային են անշուշտ, բայց փոխադարձաբար զուտ տեղական, ինքնայատուկ ներուժ գոյն ունին: Հոն, մինչեւ կոկորդդ կրնաս մխուիլ ֆլաման դպրոցին բոլոր արտադրութիւններուն ու չքեղութիւններուն մէջ, որոնց մէջ աշխարհահռչակները չեն անշուշտ որ կ'պակսին: Անվերս մանաւանդ որ ծնունդ տուած է չատ մը նշանաւոր նկարիչներու ու արուեստագէտներու, ինչպէս Ժորտաէնս, Ռիւպէնս, Թէնիէրս, Վան Տայք, Մէցիւ, որ Գէյզէր և ուրիշներ, ֆլաման դպրոցին անկիւնաքարն է: Հոն ալ միւզէօմին մէջ հազարաւոր պատկերներ՝ զորս աչք պէտք է դիտելու: Գոյներու զմայլելի ճոխութիւն մը, իրապաշտ տեսարաններ նկարելու կորովի միտում մը, լաւ դիտելու ու տպաւորիչ կերպով արտայայտելու անստգիւտ կարողութիւն մը՝ ամէնուն ալ քով: Իմ վրաս ամէնէն աւելի տպաւորութիւն ըրաւ Ռիւպէնսի մէկ հռչակերտը, «Խաչէն վար առումը,» որ կ'գտնուի հինաւուրց քաղաքին մայր եկեղեցիին մէջ, որ իր կարգին Եւրոպայի կօթական ոճով չէնքերուն էն գեղեցիկներէն մէկն է: Արդէն հոդտեղի բոլոր եկեղեցիները, ներսով դուրսով գեղարուեստի յիշատակարաններ ու նմոյշներ են գրեթէ միշտ:

Զուիցերիի բազմաթիւ նկարչական ու գեղարուեստական թանգարաններէն վերջը, որոնց վրայ երկար բարակ խօսելով կ'վախնամ որ թէ՛ ժամանակ կ'կորսնցնեմ և թէ՛ կրկնութիւն ըրած կ'ըլլամ, կ'անցնիմ այլուր: Արդէն անոնք մեծ մասով տեղական գոյն ունեցող համեստ ու սիրուն հաւաքածոներ են ու չունին մասնաւոր դպրոցի մը առանձնայատուկ դիրքը, որով կարենային աշխարհահռչակ դառնալ:

Կ'իջնամ Թօրինօ. հոն ալ հապճեպով աչքէ անցուած հին ու նոր արուեստի թանգարաններն ուրիշ բան չեն ըներ, բայց եթէ ա՛լ աւելի լայնցնել իտալեան գեղարուեստի անսահման հորիզոնը: Անոնց ամէնուն ալ զատ զատ համարատուութիւնն ընել այս էջերուն մէջ, կը կրկնեմ, աւելով հոդ մը փորձելու գործին պիտի նմանէր: Եթէ միմիայն էն ուժգին տպաւորութիւններէս մէկ քանին պիտի տամ հոս, այն ատեն չմոռնամ տնական կահաւորումի ու զարդարողական արուեստներու (arts décoratifs) մեծ ցուցահանդէս մը՝ որու մասին խօսած եմ արդէն հոս ուրիշ առիթով: Հոն չատ մը բաներէ զատ իտալացի արուեստագէտներու արտադրութեանց, — նկար ու արձան, — փառաւոր հաւաքածոյ մը կայ որ տարեկան ճշմարիտ սալօնէ մ'աւելի կ'արժէ: Հոս ալ սքանչելի ու հսկայական tableauներու մէջէն երկու պզտիկ իւղաներկներ են որ ամէնէն աւելի աչքիս կ'զարնեն ու սիրտս կ'գրաւեն, թերեւս մանրանկարի սիրահար մ'ըլլալուս համար: Երկուքն ալ միեւնոյն նկարիչին մատներուն են վրձնուած և գրեթէ միեւնոյն նիւթը կ'ընդգրկեն: Աշունի ատեն անտառի պատառ մը: Բայց տեսնալու բան. բրիզմով կամ աղամանդով արեւուն նայեցէք և լուսեղէն գոյներու աւելի հարստութիւն ու փայլ չպիտի տեսնաք հոն. կարմիր, կանանչ, դեղին, ոսկեգոյն, կապոյտ, սեւ, երփներանգ, չորցած տերեւներու միլիոնաւոր զանազանութիւն մը, ծոծ ու խիտ կաթիլներու պէս գունաւոր փոշիի սրսկում մը, թրթռուն ծիածան մը կ'կազմուի այդ պզտիկ կտաւին վրայ, վերէն մաղուող յորդ լոյսին տակ: Ապշեցուցիչ, չլացնող ու մոգական՝ միանգամայն:

Ճենովա մասնաւոր միւզէ մը չունի, ուր ամփոփուած ըլլան իր գեղարուեստական չքեղ առարկաները, բայց ատոր փոխարէն ունի բալացցօներու ամբողջ չարք մը, մարմարէ արտաքին պարզերես չէնքեր, բայց ներքին ինչ հարստութիւն, ինչ փայլ և ինչ արուեստ, հին ատեններու ու անցեալ փառաւոր դարաչրջաններու նշանակ՝ Նախկին աւագանիի պերճ բնակարաններ, հոյակապ ապարանքներ ամէնքն ալ, որոնք միայն վկաներն են ծաղկած արուեստներու, ցնորեցուցիչ ճոխութիւններու ու տաղանդաւոր սերունդներու:

Ֆիրէնցէ, ինք ամբողջութեամբ արուեստներու մայրաքաղաքն է: Ոչ միայն իր անվերջանալի թանգարաններն, իր բազմաթիւ եկեղեցիներն, իր ցուցահանդէսներն, այլ փողոցներն անգամ, խանութները բոլոր, արուեստի խճողուն հաւաքածոներ են ըստ իս: Ցետին մարդն արթիստ է հոս: Ինչ որ հնութիւն, արուեստի գործ, նկար, գեղօր, արձան կը կերտուի հոս կամ կ'ծախուի, խելքէ, միտքէ, հաշիւէ դուրս բան մըն է: Բայց Ուֆիցին կայ ու կ'մնայ, նշանաւոր ու անբաղդատելի հռչակերտներու գերագոյն վայրը, ոչ միայն Ֆիրէնցէի, այլ նաեւ կարելի է ըսել բովանդակ Իտալիոյ, և ուրիշ երկիրներու ալ, բաց ի Բարիզի Լուվրը, աւելորդ չէ կրկնել:

Ռոմա, հին ու նոր նկարչութեան գլուխ—գործոցներ պարունակող թանգարաններու մասին ոչ մէկէն ետ կ'մնայ անշուշտ: Նոյն իսկ կրնամ ըսել որ առաջին չարքին վրայ կ'գտնուի, Վաթիքանոյի պալատին զանազան galerieներուն, հարիւրաւոր եկեղեցիներուն և մասնաւոր ու անհատական չէնքերուն մէջ ցրուած արուեստի անհաշուելի արտադրութիւններով: Կրօնական չէնքերու համար միսթիք պատկերներ նկարող արուեստագէտներու ամբողջ սերունդներ մաշած են հոս, դարերով և ճարտարապետական, քանդակագործական, նկարչական հռչակելիքներու ծնունդ տուած են: Բայց իր ամէնէն մեծ հարստութիւնն ու պարծանքը քանդակագործական սքանչելիքներն են: Կապիտոլի, Թէրմի, Վաթիքանոյի թանգարաններուն ու Ֆորոմի մէջ կ'վխտան ամէն ժամանակներու արձաններ ու հնութիւններ, որոնք անցեալ դարերու չէնքերու պերճութեան և արուեստներու առաջդիմութեան վրայ ճշմարտապէս լայն գաղափար մը կուտան:

Այդ ամէնը տեսնալէ վերջը, այլապէս գրաւիչ ու չքեղ են arte modernaի հաւաքածոներն ու ցուցադրութիւնները: Անոնք աւելի մօտ են մեզի, հետեւաբար աւելի տպաւորիչ և յուզիչ. հին արուեստի արտադրութիւններն իրենց մեծվայելուչ ճոխութիւնով ընդհանրապէս միտքիդ կ'ազդեն բոլոր, երեւակայութիւնդ կ'գրգռեն, որ կ'երթայ, դեգերիլ հին դարերու ու անցեալ դէպքերու բաւիղին մէջ: Մինչդեռ նոր արուեստին յատուկ ոճերը, նկարները, արձանները, ներկայ քաղաքակրթութեան հե ի հե դրոշմը կ'կրեն՝ արագ, ջղային, ապաստրած, գիտուն, անհաւատ, ուժգին ու սպառած միանգամայն բան մը՝ որ ուղղակի սիրտիդ կ'ազդէ ու կ'խռովէ քեզ:

Քանդակագործութեան յատուկ թանգարաններու չարքին մէջ է նաեւ Թրօքատէրօյի պալատին մէջ հաստատուած «Musée de sculpture comparée»ն: Աշխարհի բոլոր հռչակերտներուն ու արուեստի գերազանց արտադրութիւններուն գաճէ ճշգրիտ օրինակները կան հոս չատ ճարտարօրէն կարգադրուած, անանկ որ քիչ ժամանակի մէջ ու առանց պտտաւոր ըլլալու չատ մը երկիրներ պտըտելու, քով քովի կրնաս տեսնալ զանոնք ու բաղդատել արուեստի ու գեղեցկութեան տեսակէտով: Մինչդեռ նոյն իսկ եթէ նիւթապէս կարելի ըլլար երկիրէ երկիր պտըտիլ և ամէնքն ալ տեսնալ, նորէն այդչափ ճշգրիտ ու ամբողջական գաղափար մը կարելի պիտի չըլլար կազմել, նկատելով որ մէկէն մինչեւ միւսին երթալու համար ժամանակ պիտի անցնէր և տպաւորութիւնները պիտի նային նոյնչափ թարմ ու ճշգրիտ չմնալ մինչեւ վերջը: Արուեստագէտի մը համար մանաւանդ ի՛նչ դիւրութիւն:

Երկու խօսք նաեւ Լիւքսամպուրի թանգարանին վրայ, որ գեղարուեստի միակ թանգարանն է, ուր Հայ անուն մը կարդալու գոհունակութիւնը կ'ունենամ վերջապէս. չատ պզտիկ նկար մը, nature morte մը. ստորագրութիւն՝ Զաքար Զաքարեան: Բայց այնչափ չքեղ ու անբաղդատելի œuvre d'artերու քով, նկարչական այնքան հոյակապ արտադրութիւններու մէջ կորսուած, խղդուած, մոռցուած երեւոյթ մ'ունի ան, որուն առջեւ ինէ զատ ոչ մէկը կ'տեսնամ կանգ առնող և ուշադրութիւն ընծայող: Իրաւ է որ այնչափ փառաւոր ու զմայլելի tableauներու քով, խեղճուկ ու ճղճիմ տպաւորութիւն մը միայն կ'ընէ, գողտրիկ ու համեստ այդ մանրանկարը: Կ'յիշեմ որ մէկէ աւելի չլացուցիչ խորհրդածութիւններ կարդացած եմ ատենով Լիւքսամպուրի թանգարանին մէջ, —որ Լուվրի նախասենեակն է, — Հայու մ'ընդունելութեան մեծ պատիւին վրայ. բայց հիմա որ Բարիզի պէս արուեստական բարձր աստիճանի մը մէջ երբ այնչափ Հայեր բարձր ու առաջնակարգ դիրքերու հասան, երբ Շապաննեաններ, Շահիններ, Ադամեաններ հռչակ գտան հետզհետէ, երբ Մաքսուտեան մ'առաջին հանդիսացաւ քօնսէրվաթուարի մրցումներուն մէջ, երբ ուրիշներ՝ տարբեր ճիւղերու մէջ նշանաւոր եղան, երբ ճշմարիտ գիտուններ ու արուեստագէտներ ունեցանք, ալ չենք բաւականանար անշուշտ Լիւքսամպուրի մէկ անկիւնը կծկուած պատկերիկով մը և կ'սպասենք որ ուրիշներ աւելի աչքառու ու հոյակապ արտադրութիւններով գրաւեն անոր պատերն ու այցելուներուն յուզումն ու զմայլումը:

Զմոռնամ ըսել նաեւ որ Լուքսամպուր այն խիստ հազուագիւտ թանգարաններէն մէկն եղաւ որ իր արուեստի գերազանցապէս հմայող ու յուզող գործերով լացուց զիս: Իւղաներկ կտաւի մը կամ մարմարի կտորի մ'առջեւ փղձկիլ ու արցունք թափել, ահա բան մը՝ որուն երբէք հաւատալս չէր գար: Բայց տարիք չեմ գիտեր թէ ցուցադրուած առարկաներուն սրտակեղեք հանգամանքէ՞ն է իսկապէս, թէ խռոված ու հիւանդ ըլլալուս պատճառով յոժ ջղային դառնալէս: Բայց կ'զգամ որ արուեստին յուզումը բոլորովին օտար չէր անոր մէջ, ինչու որ, ինչպէս ըսի, արտադրութիւններ կան որոնք կ'լացնեն, կան որ կ'հիացնեն: Երկու պարագաներն ալ հաւասարապէս յաջողութեան գրաւականներ են և բառերու պէտք չկայ գովասանքներ հիւսելու համար անոնց վրայ:

Այդ հարիւրաւոր թանգարաններուն տեսքովն ու յիշատակովն օրրենալէ ետքն էր որ եկայ դեգերիլ ու յափրանալ Լուվրի մէջ, որ իր կարգին կազմար պսակումն ըլլալ արուեստի բոլոր ուխտագնացութիւններուս: Աւելորդ է ըսելն իսկ որ ան, աշխարհի էն գերազանց, էն չքեղ, էն ճոխ ու էն ամբողջական հաւաքածոն է արուեստի գործերուն ու հնութիւններուն: Աշխարհի ամէն դպրոցները, ամէն ոճերը, ու գրեթէ ամէն մեծ արուեստագէտները ներկայացուած են հոն և եթէ ատեն չունենաք, ամէն երկիրի ինքնայատուկ, տեղական հանգամանքով աւելի թանգարանները պտըտելու կ'բաւէ ան միայն տեսնալ և արդէն իսկ ընդհանուր գաղափար մը կրնաք ունենալ հին ու նոր բոլոր գեղարուեստներուն վրայ:

Նորէն իմ տպաւորութիւններուս գալով, վայրկեան մը սիրով կանգ առի, Ֆրանքօ-ռուս զինակցութեան առիթով Ռուսիոյ տուած նուէրին առջեւ, որուն վրայ կ'յիշեմ որ գրուեցաւ այն ատենի բոլոր թերթերուն մէջ: Հազուագիւտ ու փայլուն կրանիթներով կազմուած Ֆրանսա մըն է ան, որուն ամէն մէկ գաւառը զատ տեսակ է և տարբեր գոյն մ'ունի: Գլխաւոր քաղաքներն իրենց կարեւորութեան կարգով նշանակուած են զանազան թանկարժէք գոհարներով. անունններն համակ ոսկի տառերով են քանդակուած: Ցետոյ ուզեցի տեսնալ արքայական աղամանդներու անդին, չքնաղ ու ակնախտիղ հաւաքածոն, որ Էտուարտ Է.ի և Ալեքսանտրի աղամանդներու հաւաքածոյին մէկ երկրորդ տպագրութիւնն է ինծի համար. արուեստի այնչափ մոգիչ ու կենդանի գործերէն վերջը, այդ փայլուն ու խոշոր բայց ցուրտ քարերը մեծ բան մը չեն զրուցեր ինծի և աւելի պատմական նշանակութիւն ունին, թէեւ հրապուրանք բազմութիւն մը մինչեւ վերջը չհեռանար անոնց քովէն և թուքերը կ'վազցնէ, զինուած պահնորդներու ու ոստիկաններու հսկողութեանը տակ: Ցետոյ կ'անցնիմ զանազան սրահներէ, որոնք տարբեր ոճերով են յարդարուած, ոսկեզօծ ու նկարազարդ պատեր ու ձեղուններ ունին, և իրենց այլազան ճաշակներովն ու անման ճոխութիւնովը Ճենովայի բալացցօները կ'յիշեցնեն ինծի: Ցետոյ նկարներու անվերջանալի կալըրիներն, ուր քանի մը հազար պատկերներու collection մը, հռչակերտներու եռուզեռում մը, ընդօրինակող երկսեռ արթիստներու մրջնակոյտ մը կ'խռնուին: Այցելուներու հոսանքը սրահէ սրահ, նրբանցքէ նրբանցք կ'յորդի ու կ'պտտուի sans discontinuer: Վէրոնէզէի «Կանայի հարսնիք»էն մինչեւ Վան Տայքի դէմքերը, միջազգային արուեստագէտներու ամբողջ համաստեղութիւն մը կ'պսպղայ հոդ, իր հռչակերտներուն մշտափայլ ցոլքերովը: Ցետոյ վարի յարկերուն հնութիւններն, հազուագիւտ առարկաներն, արձաններն, եւն., եւն.: Օրեր, չաբաթներ պէտք են ամէնքն ալ միմիայն տեսած ըլլալու համար: Խելքէ միտքէ դուրս, անհուն, բազմազան, անգնահատելի, դարերու մէջ կազմուած հարստութեան մը բրգային կուտակուին է ան: Բայց կ'զգամ որ ընդհանրապէս ուղեւորական յօդուածներուս մէջ և մասնաւորապէս ներկայ չարքիս մէջ, այնչափ գործածեցի այդ անհուն, չքեղ, հռչակելի, չլացուցիչ, խելքէ միտքէ դուրս և ուրիշ ուժգին ու խոշոր բառեր որ ալ կերպով մը abuser ըրած եղայ եւ զանոնք: Անոնք մաշեցան, նշանակութիւնին կորսնցուցին և ես նորէն չկրցայ թեթեւ գաղափար մ'անգամ տալ նկարագրել ուզած բաներուս վրայ:

Կ'տեսնամ նաեւ որ այս հարեւանցի ակնարկս միայն բաւեց որ կրկին գլխու պտոյտ ունենամ. կ'ենթադրեմ որ հաւանօրէն ընթերցողներս ալ սկսան միեւնոյն vertigeն ունենալ այսչափ զանազանութեան ու յատուկ անունի առջեւ, ուստի կանգ կ'առնեմ ցաւելով որ conférencierի մը պէս չունիմ տրամադրութեանս տակ projection lumineuseներ, անոնցմով սքանչելի ու ամբողջական կերպով պատկերացընելու համար խօսածներս, և իրական այցելութեան մը պատրանքը տալու համար ընթերցողներուս. բայց ատոր փոխարէն ուրիշ բան մը կ'մնայ ինծի ընել, այն է մաղթել որ օր մ'անոնք ալ արժանանան բոլոր այդ չքեղ, չահեկան, հրահանգիչ ու ակնախտիղ բաներն, իրենց աչքովը տեսնալու ու վայելելու:

ԶԻՖԻԼ—ՍԱՐԱՖ.

ԽՈՐԻՄԱՍՏ ԽՕՍՔԵՐ

—Արուեստն այնչափ նշանաւոր ու այնչափ հզօր կախարդիչ մըն է որ կ'ազնուացնէ այն ամէն բաներն որոնց կ'դպչի: *Անդրէ Թէօրիէ.*

—Արուեստագէտը կրթիչ մըն է այնչափ որչափ գիտունը, պայմանաւ որ ան ալ հաւասարապէս ճշմարտութեան արձագանքն ըլլալու ձգտի: *Ժօրժ Բէլմոն.*

—Արուեստն աստուածային է. կ'ստեղծէ կամ յարութիւն կուտայ: *Տէնիս Ռօքէ.*

—Պատահած է երբեմն որ անճարակ զօրավարներ ճակատամարտներ չահին, բայց տեսնուած չէ երբէք որ անճարակ արուեստագէտներ նշանաւոր գործեր արտադրեն: *Էօժէն Տըլակռուա.*

—Իսկատիպութեան յատկանիշը նորասիրութեան մէջ չէ որ կ'կայանայ, այլ անկեղծութեան մէջ: *Թէօֆիլ Բուզէ.*

—Առանց նեղուելու գերընտիր մարդոց ընկերութեան մէջ գտնուիլը գերընտիր ըլլալու նշանակ է և փոխադարձաբար. վարնոց մարդ մը ինքզինքն անհանգիստ պիտի զգայ հոն, ինչպէս մոլորած սագ մը կարապներու հաւաքոյթի մը մէջ: *Անդրէ Լըմուան.*

—Ոչինչ այնչափ երկչոտ է որչափ ճշմարիտ սէրը: *Ալֆրէտ Մէսսէ.*

—Ամուր սէրն ամօլ է գրեթէ միշտ: *Գօրգէդ Տ'Օզիմէլ.*

—Ամէնէն անբիծ ու անմեղ աղջկան, ինչպէս նաեւ ամէնէն վերապահ ու հաւատարիմ կնկան համար անպատճառ տեղ մը գոյութիւն ունի, երազուրդ մը, մը, որ թերեւս երբէք պիտի չհանդիպին իրենց, բայց թէ որ հանդիպին, անդիմադրելի կերպով պիտի զգրէ զիրենք ու յաղթէ իրենց, միակ նայուածքով մը, ձայնի մէկ չեչտով մը, մէկ չարժուձեւով մը կամ մէկ ժպիտով մը միայն: *Լէոն Տոտէ.*

—Կիները քիչ անգամ կ'ունենան ֆիզիքական այն քաջութիւնը որ կ'կայանայ ցաւին կամ վտանգին հետ պայքարելուն մէջ, բայց յաճախ ունին բարոյական այն կորովը, որ վտանգին կամ տառապանքին հետ կ'բանկի ու կ'բորբոքի: *Ժօրժ Սան.*

—Զարիք մը տեսնալ ու մատնանշելը, զայն ստեղծած ըլլալ չնշանակեր. այլ ընդհակառակը զայն տեսնալ պէտք է, դարման մը խորհելու ու գտնալու համար: *Բօլ Տեշանէլ.*

—Միմակ աղքատներն են որ չար ըլլալու իրաւունք ունին: *Էմիլ Զօլա.*

—Աղքատներուն ալ գթասրտութիւնը հարուստները չատելուն մէջ կ'կայանայ: *Ա. տը Թօքվիլ.*

—Երբեմն քաղցրաբարոյ մարդիկ անգիտակից կերպով ոճրագործութեան կ'դիմեն, ինչպէս կարգ մ'ինկած կիներ սիրելու կ'մղուին: *Օկթաւ Միրպօ.*

—Մեր մէջ կարծիք յայտնողներն արտակարգ կերպով բազմապատկուելու վրայ են: Առաջին պարոնը որ դէմդ կ'ելլէ, կ'սկսի ճամարտակօրէն ճառախօսել. իր բառերը ոչ պոչ ունին ոչ գլուխ, բայց հակառակ ատոր կրնայ մէկուկէս ժամ տեւել: Եւ այնչափ դիւրութեամբ կ'խօսի ան, որչափ թուղթը կ'երգէ: Զինքը մտիկ ըրած ատենդ ինքզինքդ կ'մղուիս հարցնելու. «Արդեօք չա՞տ մնացի մէկն է ան... թէ չատ անմիտ:» Եւ չես կրնար որոշումի մը յանգիլ: Ըսուած ամէն մէկ խօսքը յստակ պիտի թուի ձեզ ու հասկնալի, բայց ճառախօսութեան ամբողջութենէն ոչ մէկ լուրջ իմաստ դուրս պիտի գայ: *Տոլստոյ.*

—Թէեւ մարմնական ու եւ է տենչանքէ զերծ, անբիծ ու ժուժկալ սէրն հակաբնական զգացում մը չէ բնաւ, ինչպէս կ'կարծուի ընդհանրապէս, բայց ապահովաբար հոգիի բացառիկ վիճակ մըն է, և եթէ պատմութեան գրեթէ բոլոր թուականներն այդ կարգի օրինակներ կ'հայթայթեն մեզ, ատոր համար ան չդադրիր դիպուածական երեւոյթ մը կամ տեսակ մը հոգեբանական հազուագիւտութիւն ըլլալ է: *Ալֆրէտ Մէչէն.*

—Այն ամէն առաքինութիւններուն մէջէն, որոնց համար մարդկութիւնը կեղծ պաշտամունք մը կ'արտայայտէ, ժուժկալութիւնը կամ անբծութիւնը, այն է, զոր կիներն ամէնէն քիչ կ'սիրեն տեսնալ էրիկ մարդերուն վրայ: *Անդրէ Թէօրիէ.*

—Ամէն մարդ երեք նկարագիր ունի. այն՝ զոր ունի. այն՝ զոր կ'ցուցադրէ, և այն՝ զոր ինք կ'կարծէ ունենալ: *Ալֆօնս Քառ.*

—Մեծ բաներ իրագործելու համար գործելը չբաւեր, պէտք է երազել, հաշուելը չբաւեր, պէտք է հաւատալ: *Անաթոլ Ֆրանս.*

—Անկեղծութիւնը բէվոլվէր մըն է, զոր արգիլուած է պարպել անցորդներուն երեսին: *Տը Բօնիօ—Ռինչ.*

—Անկեղծ ըլլալը բարեմասնութիւն մըն է, առաքինութիւն մըն է որ այնչափ աւելի արժանիք կ'ենթադրէ, որչափ զայն ի գործ դնողը, ինքզինքը յաճախ վտանգի կ'ենթարկէ: *Հանրի տը Ռէնիէ.*

—Բարոյական աշխարհն ալ ֆիզիքական աշխարհին պէս ունի իր համաճարակները: *Ժիւլ Սիմօն.*

—Զբաւեր գլուխը լեցնել շտեմարանի մը պէս, այլ պէտք է զարգարել հոգին տաճարի մը նման: *Ժօրժ Լէյ.*

—Խորհրդածութիւնն այն նժարն է, որ հաւասարակշռութիւն կ'պահէ իրականութեան ու անրջանքին միջեւ: *Ժան Լէյրօլ.*

—Երազներն հոգիին մորֆինական ներարկումներն են: *Մօրիս Բէրէս.*

—Շատ անգամ երջանկութիւն փնտռելու ետեւէ կ'ըլլանք երբ արդէն պէտք եղածէն աւելի ունինք զայն, ինչպէս չատ անգամ ակնոցներս կ'փնտռենք երբ քիթերնուս վրայ է ան: *Կէօոբոլ Տրօլ.*

—Պզտիկ միջոցները պզտիկ պաշտօնեաներու կ'նմանին, անոնք չատ անգամ մեծերէն աւելի գործ կ'տեսնան: *Ա. Պոոպէն.*

—Մեծ ու պզտիկ, ամէն մարդ բանաստեղծ է, եթէ իր արարքներէն անդին տեսլական մըն է որ կ'նշմարէ: *Հէնրիք Իպսէն.*

—Տաղանդն ուրիշ բան չէ, բայց եթէ տեսնալ իրերուն մէջ, ինչ որ ուրիշներ չեն տեսներ: *Լ. Թ.*

—Այն բանէն՝ որուն վրայ կ'գրենք, զօրաւոր տպաւորութիւն մ'ունեցած ըլլալ, և այդ տպաւորութիւնը վերարտադրել կարենալ եղածին չափ ներուժ ու կարելի եղածին չափ պարզ կերպով միանգամայն, ահա ուր կ'կայանայ, ըստ իս, ամբողջովին, գրելու արուեստին գաղտնիքը: *Էմիլ Զօլա.*

—Հպարտութիւնն առիւծ է, եսամոլութիւնը՝ վագր, և ունայնամտութիւնը՝ կատու:

—Զարերը կ'նախանձին ու կ'ատեն. իրենց հիացումի եղանակն է՝ ատել: *Վիքթոր Հիւկօ.*

—Փառքը զօրաւոր դեղ մըն է, զոր պէտք է չատ քիչ չափերով միայն կուլ տալ: *Պալզաք.*

—Ներքնապէս ինչ որ մարդս կ'բաժնէ ու կ'հեռացնէ Աստուծոյ մը գաղափարէն, ինչ որ զայն կ'լեցնէ ու կ'գգլխէ խելայեղ ու տրդարացի հպարտութիւնով մը, իր իմացականութեան իրագործած հրաշքներուն այն տեսարանն է որ կ'պարզուի քաղաքներուն խորը: Անծայրածիր ծովին վրայ կամ անհուն ու ամայի Սահարային մէջ մարդ կ'տեսնայ աւելի համեստ ու աւելի խոնարհ ըլլալ. հոն ամէն բան բնութեան ու գերբնականին կ'պատկանի և մարդ՝ նուաղ քան հիւլէ մըն է: *Հէնրի Լը Ռու.*

—Ասպարէզը չէ որ պատիւ կ'բերէ մարդուս, այլ մարդն է որ պատիւ կ'բերէ իր ասպարէզին: *Լուի Բօնիէ.*

—Իր խօսքերուն մէջ կամ իր դէմքին վրայ իր զգացած բարկութիւնը կամ ատելութիւնը յայտնի ընելն անօգուտ, անխոհեմ, վտանգաւոր, ծիծաղելի ու խեղճ բան է: Մարդ մը իր զայրոյթը կամ ատելութիւնը գործքով միայն արտայայտելու է: Պաղ արիւն կրող կենդանիներն են միայն որ թոյն ունին: *Շոբենհաուէր.*

Թարգմ. Զ.-Ս.

Բուէռ Մաւէլ (56)

ՖՐԱՆՍԱՑԻՔ ՀԻՒՍԻՍԱՅԻՆ ԲԵՒԵՌԻՆ ՎՐԱՅ

ԺԸ.— ԿՌԻՒ ԵՒ ՅԱՂԹԱՆԱԿ

Հիւպէր, հրամատար Լաքրոս, Լուի Բօլ ու Հարտի տեղակալները ընկերացան Կէրպրազին: Լաւ նշան առնուած երեք հարուած բաւեց, երկու վերջամնացները գետին փռելու համար: Որմէ ետքը, հակառակ ցուրտին սաստկութեան, խմբակները, միշտ երեք մասի բաժնուած, վերսկսան դուրսը պահակութիւն ընելու: Անասուններուն կողմէ, յարձակումի որ և է նոր փորձ անկարելի պէտք էր դարձնել:

Գիշերը վերջնապէս հեռացած էր նաւէն և այլ եւս մշտական ցորեկի մէջ էին. բացի կէս ժամ տեւող մթութենէ մը, լոյսը կ'տիրապետէր միշտ, և անկէ զատ ուրիշ բանէ մը վախ չունէին հիմա: Պէտք էր ընդունիլ միեւնոյն ատեն որ, տեւական լոյսը անհունապէս նուազ վտանգաւոր էր քան բեւեռային մշտատեւ գիշերը:

Առօվ հանդերձ, գիշերուան տեւողութիւնը որչափ ալ կարճ ըլլար նորէն հարկ դատեցին միշտ զգոյշ կենալ:

Ելեքտրական լուսարձակներ գրուեցան, երկրորդ յարկին համաձայնաբար բարձրութեան վրայ և ճառագայթներու զօրաւոր խուրձեր, սառնադաշտին մշուշապատ մակերեսը լուսաւորեցին:

Միեւնոյն ատեն, Հօչքիսեան երկու բէվոլվէր—թնդանօթները լեցուցին ու արձակեցին. առաջին այդ հարուածը, վայրագ ներքնանքայլներուն կարգերուն մէջ խառնուած հոծ խմբակի մը հանդիպելով, առաջապահ վեց արջեր ջախջախեց ու գետինը փռեց:

Ցուրտը, այն աստիճան անողոք աճումէ մը ետքը, վերջապէս քիչ մը ընդհատուեցաւ ու մեղմացաւ և Մարտ 28ին, սնդիկը, մէկէնիմէկ հալելով, անընդհատ 10 աստիճան բարձրացաւ: Հետեւեալ օրը, 29ին, հարաւային բուռն փոթորիկ մը, որ ամէն կողմ սառոյցներու ճարճատիւններով ու սառնալեռներու չարաչուք շըշուկներով արձագանք տուաւ, նորէն մօտաւոր սառնահալի մը յոյսը արթնցուց:

Ամսուն 31ին, կարելի եղաւ, գաղափար մը առնել փոթորիկին արդիւնքներուն վրայ: Հիւպերթ Լուսսոֆրոյ, խոնարհելով, օրօրոցային ձեւով իր ցանցին վրայ, ետ մղած էր պողպատէ յօղուածագոյցքը, այն աստիճան որ, իր բովանդակ ծանրութիւնովը կ'ճնշէր, իր ողնուցին տակը տարածուած խաւին վրայ: Խորունկ ճեղք մը կ'պեղուէր ցռուկի իր հեծանին առջեւ:

Սառոյցներէն ազատումը մօտալուտ կ'թուէր:

Բայց սովալլուկ գազանները վերստին երեւցան: Վեր ի վերոյ քառասուն հատ մը համրեցին և հսկողութիւնը աւելի քան երբէք խիստ կերպով առաջ տարուեցաւ: Դիւրին էր նախատեսել որ, վայրի կենդանիները, պէտքէն մղուած, չատ չանցած, սթիմըրին վրայ նոր յարձակում մը պիտի փորձէին:

Արդարեւ, վաղայաջորդ օրը տեղի ունեցաւ ան և գրոհը այնչափ կատաղի, այնչափ միահամուռ եղաւ որ, նաւաստիները, հրացանի ու բէվոլվէր—թնդանօթի հարուածներով, յարձակողներէն տասը հատ մը գետին փռելէ վերջը, անգամ մըն ալ ստիպուեցան նահանջել ու մտնել նաւուն ներքին մասին մէջ:

Անկէ առաջ, Շնէքբէրին դիակը, նաւուն եզրէն դուրս նետելու հարկադրուեր էին: Անզգամը ոչ իսկ յուղարկաւորութեան ու գերեզմանի պատիւներն էր ունեցեր և արջերը լափեր էին իր խղճալի մնացորդները: Ատոր համար, հակառակ տեսարանին սոսկալիութեան, ոչ ոք մեծ ցաւ մը զգացեր էր, այն ոճրագործին վրայ, որ չարագործութիւններուն ամէնէն դիւային կատարելու պատրաստուած ատենին իսկ չանթահարուած էր:

Սպաննուած տասը անասունները, խնամով մորթազերծուած ու կտրտուած էին, և «Դժբաղդութիւնն ալ բանի մը օգնէ ըլլայ.» առածը, բառ առ բառ ստուգուած էր, քանի որ այդ դէպքին չնորհիւ, նաւազները թանկագին մորթեղէններու հետ, թարմ միսի առատ պաշարի մը տիրացեր էին:

Բայց վերջապէս ամէն ջանք ընելու էր, աղջերուն գործը լմնցնելու համար:

Այն գաղափարը զոր քիմիագէտը յղացեր էր, նաւը ու մէջինները փճացնելու համար, Հիւպէր ուզեց զայն գործադրել, ընդհակառակը զանոնք փրկելու համար:

Ուստի, այդ նպատակով հալած ջրածինի խողովակ մը գոհեց և նախապէս իր ընկերակիցներուն կարծիքը առնելէ ետքը, որոշեց այրել վերնայարկը, յետոյ յարմար ժամանակին հրդեհը մարելու առաջադրութիւնով:

Վճռական այդ միջոցը որուն դիմում ըրին, չատ պարզ եղանակով մը գործադրուեցաւ:

Կազին ներքին բաշխումին ծառայող ճամբաները բոլոր, առժամապէս հաղորդակցութեան դրուեցան վերնայարկին հետ: Ամէն բան, այնպէս մը կարգադրեցին որ, կարելի ըլլար, առաջին նշանին վրայ հոսանքը կասեցնել: Ցետոյ, բոլոր ծորակները մէկանց բացուեցան, չորս հարիւր խորանարդ մեթր կազ ալ փռելով վերնայարկին վրայ: Զօղի մը ծայրը հաստատուած պատրոյգի մը բոցը դպցնել բաւեց, ջրածինը անմիջական կերպով բռնկցնելու համար:

Կրակի ճշմարիտ թաթառ մը աւլեց նաւուն մէկ ծայրէն միւսը, արագ կիզում մը առաջ բերելով և ծխնելոյզի մը մէջ խորթացող հովի ահաւոր ժխոր մը հանելով: Երկաթեայ թելէ կայմակալ պարանները, ինչպէս նաեւ սթիմըրին միւս անկիզելի մասերը չատ քիչ վնասուեցան բոցերու այդ յորձանքէն: Ատոր փոխարէն, վերնայարկի ինքնակոչ հիւրերը՝ որոնք տեւականապէս հաստատուած ըլլալ կը թուէին հոն, արուեստական դժոխքի մը չանթահարիչ այդ պայթումէն ու զայրոյթէն ահաւորէն այրած ու մրկած, իրենցմէ տասը հատի մը չափ մեռած կամ մահամերձ վիճակի մէջ թողուցին նաւուն վրայ և ձգեցին փախան ցաւի ու սարսափի ոռնումներով:

Ահա այսպէս վերջացաւ, երկարատեւ այն պաշարումը՝ որ երկու չաբաթի չափ քշած էր: Մնաց որ, ի գործ դրուած միջոցը, նոյնինքն իր սաստկութեանը չնորհիւ, ամենապատուական ինչպէս նաեւ միեւնոյն ատեն ամէնէն անսպասելի արդիւնքները տուաւ: Այդ 1700 աստիճան տաքութեան ազդեցութեանը տակ, սառոյցը մինչեւ երեք ոտք խորութիւնով ճզքուեցաւ, և վերադարձի ճամբան, ա՛լ աւելի բացուեցաւ Հիւպերթ Լուսսոֆրոյին առջեւ:

Ինչ որ, նախորդ օրերը, բարակ ճզքուածք մըն էր լոկ, չուտով ջուրի լայն անցքի մը փոխակերպուեցաւ: Ապրիլի արեւը, եկաւ իր աւելի երկարատեւ, հետեւաբար և աւելի բարերար ջերմութիւնը աւելցնել, բուռն փորձին առաջ բերած արդիւնքներուն վրայ:

Առագաստակայ կայմին բարձունքէն, հրամատար Լաքրոս տեսաւ ծովին սառած մակերեսին պատռտիլը, և ահագին սառնաբեկորներուն, յորձանքէն քշուելով երթալը:

Արջերը վերջնապէս խոյս տուած, հեռացած էին: Շոգենաւին մարդիկը սառոյցին վրայ իջան, և կտոր կտոր վերցուցին երկաթէ այն կաղամածքը, որ նաւը ազատ պահած էր որ և է ընդհարումէ, և բաց ծովին ճնշումներէն:

Սթիմըրը, խորտակելով տակաւ նրբացած խաւը, վերջնապէս իջաւ ու հանգչեցաւ ջուրի անկաշկանդ մակերեսին վրայ:

Վերջապէս, Ապրիլ 15ին, լայն ջրանցք մը յստակօրէն գծագրուեցաւ ցռուկին կողմը:

Մեկնումի համար ամէն բան պատրաստ էր:

Հիւպերթ Լուսսոֆրոյ՝ որ երկու օրէ ի վեր շոգիի վրայ էր, առաջին անգամ ըլլալով սկսաւ դառնալ իր պտուտակը: Պղինձով պատած պողպատէ խթանը մխուեցաւ ճզքռուած սառնաբեկորներուն ու զանգուածներուն մէջ և սառնակոյտերուն դէմ պայքարը սկսաւ:

Խիզախ ու անվախ նաւուն ցռուկի հեծանին առջեւ անընդհատ ցցուող բոլոր խոչընդոտներուն յաղթելը, դիւրին ու պզտիկ գործ մը չեղաւ: Բայց, անոր դիւցազնասիրտ մարդիկը, այլապէս տհարկու դժուարութիւններու յաղթած էին: Անպատմելի եռանդ մը կ'ոգեւորէր զիրենք: Ամէնուն ալ, միահամուռ բաղձանքն էր, յաղթապանծ՝ հայրենիք վերադառնալ:

(Շար.)

ՀԵՏԱՔՐՔՐԱԿԱՆ ՎԻՃԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ՄԸ

Զմ՝ հոլանտական պաշտօնական հոսանքէն. — Տէյլի Թէլէկրաֆ Մայիս 29ի թուով հրատարակեց հետեւեալ չահեկան վիճակագրութիւնը.— «Միտըլսէքսի գաւառին մէջ (հարաւային Անգլիա, ուր կը գտնուի Լոնտոն) լուսնոտութիւնը կ'չատնայ. տարեկան տեղեկագրին մէջ կ'գտնենք սա հետաքրքրական վիճակագրութիւնը, որուն մէջ նկատի չեն առնուած ժառանգական ազդեցութիւններն և նախապէս լուսնոտ անձանց պարագաները.—

Ոգելից ըմպելեաց չարաչարութիւն	50
Զախորդ պարագայից ազդեցութեամբ	30
Ընտանեկան կսկիծներէ (5 այր, 23 կին)	28
Սնոտութենէ	19
Վախի ազդեցութենէ	13
Սիրային դէպքերէ (4 այր, 7 կին)	11
Կրօնային մոլեռանդութենէ	1